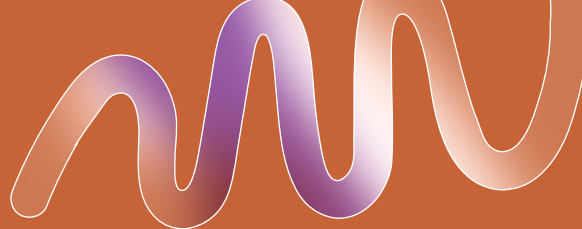

Hraníčář

Tematický časopis Veřejného sálu a Galerie Hraníčář
Sezona 2020—2021

2—3

Čekají nás velké věci

Aleš Loziak #kulturanaseveru

4—5

Propojení uměním

Martina Johnová #galerie

6—7

Tak komu patří to město?

Lukáš Pokorný #komupatrimesto

8—9

Architektura soužití: Marginalizované skupiny a vyloučené lokality v novém světle

Karolína Křípnerová #aktivismus

10

Poznáváme Krásný Nový svět

Aleš Bárta #peskyustim

11

Samo sobě město / Míjení

Tomáš Petermann #mesto

12—13

Léto v pohybu

Hana Kokšalová #tanec

14—15

Světelné znečištění a Hledání tmy

Pavel Suchan a Michal Bareš #svetlo

16

Sluneční plachetnice

Matouš Bohuslav a Radim Neuvirt #hvezdarnateplice

17

Odpočinek v neklidu: Biopolitika spánku a bdění

Nikola Ivanov #rozhovor

28—19

Koncepty zrcadlení

Magdalena Deverová #galerieroudnice

20

Nové průmysly, povědomé problémy

Kateřina Smejkalová #budoucnostprace

21

Ve virtuálním prostoru jsme ochuzeni o spontánnost

Matyáš Dlab #divadlo

22—23

Krajinou nerůstu

Karolína Žižková #soustredeni

24—25

Už hrajeme, nebo ještě bojujeme?

Mary C #elektronickahudba

26—27

Kino Hraničář, ELBE DOCK, FIFELI

Lukáš Pokorný, Petr Kuneš, Filip Kršiak, Hana Galiová #filmy

28

Jak jsme si užili dánské „hygge“

Lucie Netušilová #networking

29

Mág ze severu

Jiří Hölzel #fik

30—31

Hraničář dětem

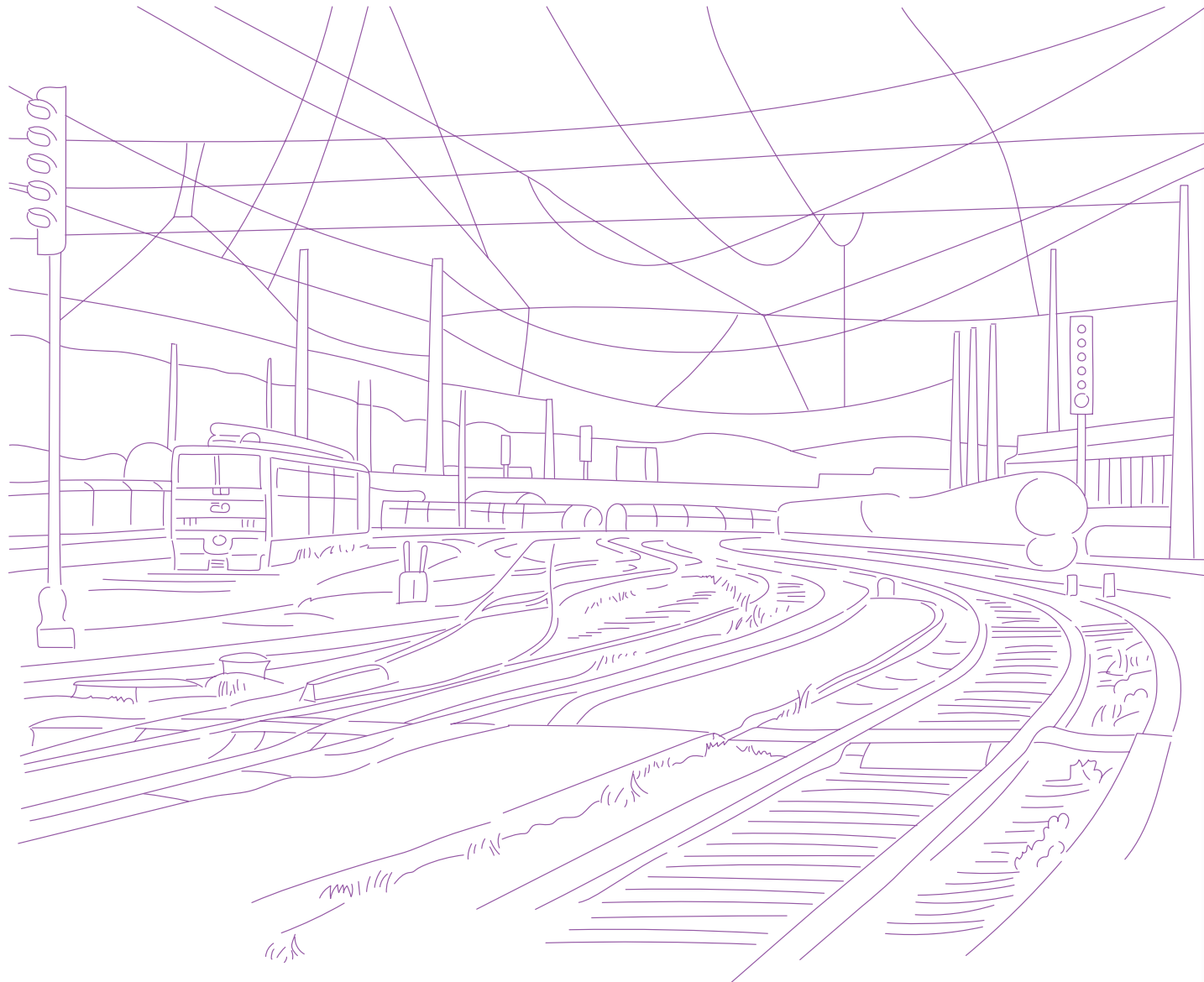
Barbora Kropáčková #hraveniste

32

Festessen | Slunce, vlna, rostliny

Lucie Králíková, Kateřina Houbová, Anežka Vítková, Pavlína Loskotová #tradicevregionu

Editorial

Lukáš
Pokorný

Obsáhnout uplynulou kulturní sezonu 2020–2021 by pro některé mohlo být námětem katastrofických sci-fi příběhů.

A katastrofa to v mnoha směrech byla, to ano. Ale i uprostřed katastrofy najdete místo určitého klidu. Oko bouře. Čas pro zamyšlení odkud jdeme, kam kráčíme a o co nám vlastně jde. Šanci na přípravu i usebrání. A já si troufám říct, že Hraníčář ji nepromarnil. Následující stránky budiž mi svědkem.

Hned v úvodním slovu ředitele se dozvíte, jak velké věci se pro náš region pomalu připravují za kulisami všedních dní a že se pro změnu budou týkat i kultury. Kurátorka Galerie Hraníčář Martina Johnová vám pak připomene, jaké otázky se řešily v naší galerii a o čem byly výstavy Komu patří město a Světlo. Samozřejmě

bychom si nedovolili připravit vás o texty dalších členů Hraníčáře. Aleš Bárta vás provede Krásným Březnem, jak ho neznáte; Tomáš Petermann vás nechá nahlédnout do duše města; Barbora Kropáčková shrne program pro naše nejmenší návštěvníky a Lucie Netušilová vás vezme za pohodu mezi vikinky.

Jsou ale témata a otázky, na které sami nestačíme. Již tradičně jsme si proto našli pomoc u odborníků a zajímavých osobností, kteří mají co říct. S hledáním města a našeho místa v něm nám pomohla Karolína Kripnerová. Upozornění na problémy spojené s transformací průmyslových regionů zase přidala Kateřina Smejkalová. Důležitost a roli světla pro spánek a biologické procesy vysvětlí Nikola Ivanov. Dvojice Bohuslav Matouš a Radim Neuvirt vám přiblíží jak (asi) budou vypadat mezihvězdné lety a proč je

světlo nejlepší palivo. Karolína Žižková pro vás shrne umělecké symposium, které proběhlo v Hraníčáři. Populární hudebnice Mary C ukáže, že hudba a komunita mohou být odpovědí na netoleranci. A na závěr vás Jiří Hölzel provede svou tvorbou, přístupy i vnímáním světa a severních Čech.

Vážení čtenáři, přeji vám v té bouři našeho světa, která se zdá být bez dohledného konce, dostatek klidných chvil a momentů pro zastavení a (třeba) začtení do těchto řádků a stránek, které jsme pro vás s láskou i nadšením v Hraníčáři chystali. Příjemné čtení a na viděnou v Hraníčáři! ✨

Čekají nás velké věci

Aleš Loziak

Moc rád bych vám chtěl říct, že po roce a půl bezprecedentních a těžko předvídatelných zvratů a změn se snad možná můžeme těšit na částečně znovunalezený klid. Ještě raději vám ale mohu otevřeně říci, že zásadní změny nás teprve čekají.

V současné době se zejména na vládní úrovni diskutují a připravují nadcházející programová období, jež mají za úkol vyrovnat se zejména s negativními dopady koronavirové krize (Národní plán obnovy), nebo investovat do tzv. (post)uhelných regionů a připravit se na dobu, kdy dojde k úplnému zastavení těžby hnědého a černého uhlí (Operační program spravedlivá transformace – OP FST).

Je skvělé, že v těchto plánech na rozdělení financí do různých odvětví se již počítá s Kulturně kreativními odvětvími (KKO). Ta zahrnují činnosti, jejichž základy jsou lidská kreativita, dovednosti a talent. Mají potenciál vytvářet bohatství a pracovní místa, zejména využitím duševního vlastnictví. Zahrnují činnosti či produkty veřejné, neziskové a tržní bez ohledu na druh a způsob financování subjektu, který je provádí. Jedná se např. o umělecká řemesla, památky, výtvarné umění, filmový průmysl, architekturu, design, digitální hry nebo módu.

Hraničář v květnu 2021 podal do předkládané výzvy OP FST předběžnou studii proveditelnosti projektu Kreativni.uk – Kreativní hub v Ústeckém kraji, jehož cílem je vybudovat chybějící infrastrukturu pro podporu KKO. Klíčovými aktivitami jsou např. přímá podpora lokálních kulturních center, vybudování kulturní sítě Ústeckého kraje nebo investice do vzdělávání a rekvalifikace účastníků KKO. Součástí projektu je zároveň získat finanční prostředky na rekonstrukci budovy Hraničáře.

Projekt ve své kategorii sice získal nejvyšší počet bodů, ale nakonec Regionální stálou konferencí (RSKÚK.cz) jako strategický vybrán nebyl. Dvěře k získání prostředků se tím ale v žádném případě nezavírají. Vedle strategických výzev budou v příštím roce vyhlášeny tzv. tematické výzvy, kde se s podporou KKO jasně počítá. Procházíme nyní řadou jednání na regionální (např. ICUK, Ústecký kraj) i státní úrovni (MKČR, MMR, MŽP, CzechInvest), kde dotčené orgány seznamujeme s naším plánem, získáváme potřebnou zpětnou vazbu a pracujeme na realizaci studie proveditelnosti. A směle očekáváme, že v nadcházejícím období 2021–2027 přijde mnoho (ne)očekávatelných změn, na které se těšíme.

Děkuji, že jste s námi a těším se na Vás nejen v prostorách Hraničáře. ✨

Aleš Loziak

Fotograf a ředitel Veřejného sálu Hraničář. Působí jako pedagog a odborný asistent v ateliéru Fine Art – Photography na Fakultě umění a designu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

Propojení uměním

Martina
Johnová

V uplynulé sezoně jsme v galerijním programu řešili témata Komu patří město a Světlo, která byla spjata s výzkumem

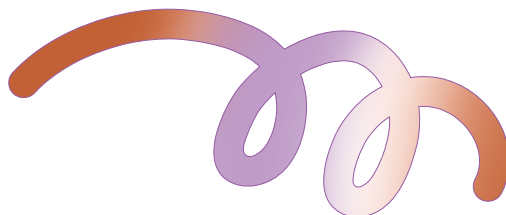
urbánních/městských fenoménů, aktivním občanským a kritickým přesahem a s environmentální rovinou. Celý tento čas byl poznamenán dobou pandemie COVID-19 a my jsme se pokoušeli pružně reagovat na záležitosti, které se dějí kolem nás ve smyslu různých krizových situací. Zpomalení společnosti i kulturní produkce nám přineslo jednak lehký odpočinek, spontánní nápady, ale hlavně přehodnocení dosavadního přístupu například k práci s veřejným prostorem. Uvědomili jsme si, že galerii nemůžeme vnímat jako nějaký prostor, který je ohraničený zdmi, ale spíše jako prvek, který pomáhá městu, dává současnému umění příležitost nějakým způsobem žít a fungovat. Dokonce jsme byli zařazeni mezi síť progresivních regionálních galerií, podobně jako pardubická GAMPA nebo humpolecká 8mička, které mají v našem prostředí čím dál častější a důležitější roli. Co se tedy všechno odehrálo?

KOMU PATŘÍ MĚSTO

Během podzimu a zimy jsme hledali cestu a způsob, jak k sobě přivést odborníky a odbornice věnující se reflexi urbánní etnologie a občanským projektům ve veřejném prostoru. Výchozím motivem pro vznik výstavy a doprovodného programu byla snaha o zprostředkování vybraných středoevropských příkladů tzv. dobré praxe, kde se místní komunity pokoušejí vytvořit, povětšinou svépomocí, funkční společenské či materiální zázemí pro důstojný život. Klíčem k vybraným lokalitám byla významná role architektů či umělců, kteří v projektech působí jako jedni z hlavních hybatelů změn. Plánovanou prezentaci uměleckých děl jsme však díky pandemii divákům ukázat nemohli, proto se veškerý program odehrával on-line nebo v dílčích

pracovních skupinách a na nově vzniklé Participativní platformě pro urbánní kreativitu a kritiku.

Záměrem Platformy pro urbánní kreativitu a kritiku, která pokračuje ve své práci i po skončení výstavy, je otevřít prostor pro urbánní spolu-tvorbu, sdílení poznatků, diskuzi a výzkum města Ústí nad Labem. To, že město by mělo být místem pro život a ne nástroj finanční akumulace a produktem směny, je výchozí filosofií, která stojí za její aktivitou. Město vnímáme jako prostředí, které spoluvytváříme všichni, a všichni tak máme k jeho podobě co říct. Proto je důležité nahlédnout jeho složitou povahu a učinit ji komunikovatelnou

a srozumitelnou; nalézt v jeho ne-sdíleném kontextu vlastní pozici a hlas.

Roviny, na nichž participující umělci a umělkyně našli průnik s otázkou práva na město, jsou velmi různorodé. Právo na město může znamenat právo na veřejný prostor, kvalitní služby, čisté životní prostředí nebo bezpečné ulice. Jako idea, koncept a politický požadavek bylo „právo na město“ poprvé představeno roku 1968 francouzským marxistickým filosofem a sociologem Henrim Lefebvrem, které se následně stalo běžně používaným prizmatem současné společnosti. Používají jej jak teoretici města, tak i městská sociální hnutí. V České republice byl tento koncept poměrně neznámý až do druhé dekády dvacátého prvního století, během které si společnost začala stále více uvědomovat negativní dopady neoliberalizace na obyvatelost postsocialistických měst.

K procesu přemýšlení o spoluporbě města jsme oslovili slovenský kolektiv architektů a socioložek Spolka, který se zabývá urbanismem a angažováním veřejnosti do tvorby míst. Rozvíjí vlastní přístupy a formáty transdisciplinární spolupráce a šíří osvětu o městě prostřednictvím diskuse, vlastního výzkumu, uměleckých a architektonických intervencí a pomocí vzdělávání stakeholderů, organizací, úředníků či běžných obyvatel nebo městských duší. Dále jsme společně s plzeňskou organizací Pěstuj prostor věnující se dlouhodobě tomu, jak zapojovat veřejnost do péče o rozvoj veřejného prostoru a zvyšování vzdělanosti v oblasti architektury, urbanismu a umění organizovali on-line workshopy.

S autorkami a autory projektu Urban jungle (Veronika Homolová, Barbora Müllerová, Barbora Tögel) a Architektky bez hranic (Vojtěch Sigmund a Karolína Kripnerová) jsme se zaměřili na obzvláště vtíravou připomínku toho, že síla finančních trhů dnes doslova zmizikuje rozsáhlé části města a tvoří celé čtvrti luxusních developmentů, které vznikají našim potřebám navzdory.

Chceme praktikovat výzkum i intervence, které jsou citlivé na místní kontexty a které využívají především kooperativní, interaktivní a participativní metody. Každé město, každá lokalita a každý městský fenomén má svoji specifickou povahu a specifickou strukturu, jež nelze redukovat na jednoduchá schémata.

SVĚTLO

Nové ústřední téma pro tento rok je zcela lapidární – světlo. Rozhodli jsme se posunout výstavní dramaturgii a soustředit se během ubíhajícího roku na jedno zastřešující téma, které pramení z regionálních specifík. Skrze výstavu a doprovodný program vnášíme velké množství nesmírně důležitých otázek, jejichž tendence se protíná v tématech vlivu osvětlení na živou přírodu, pozitivnímu i negativnímu vlivu světla na lidské zdraví, roli různých forem světla v urbanismu či spojitosti s dějinami, tradicemi a rituály.

V rámci dlouhodobé strategie pokračujeme v mezioborové spolupráci. Na základě toho jsme oslovili Odbornou skupinu pro tmavé nebe při České astronomické společnosti, díky které jsme získali, a celý rok můžeme předávat, informace o problematice světelného znečištění – fenoménu moderní doby, který se stále víc dotýká přírody a životního prostředí. Zároveň jsme během procesu přemýšlení vycházeli z imaginativně tvůrčí zkušenosti ze zdejší krajiny i měst, které se nachází v postindustriálních severních Čechách.

Naše téma, které nám pomáhá nahlížet na současnost, také vychází z návrhu mladého teoretika umění Matěje Forejta, se kterým jsme v předchozích letech spolupracovali na několika menších projektech. Pro letošní rok jsme oslovili architekta Tomáše Petermanna, který nám připravil návrh na nové galerijní prostředí, jež svými grafickými prvky doplnila ilustrátorka Magdaléna Gurská. Prostřednictvím několika médií vstupují návštěvníci v prosvětlených bílých prostorech i v zatemněných black boxech do kontaktu s různými formami pohyblivého obrazu, světelných objektů či užitého umění pracujícího se světlem.

Nezaměřili jsme se na prezentaci čistě světelného umění, které má tradici od období československé meziválečné avantgardy, kdy se zářící město stalo symbolem nové kultury a nových výrazových prostředků, ale reagovali jsme na současné umění, autory a autorky, kteří využívají pojem světla v symbolické rovině a dokáží spolupracovat s jinými obory a imaginovat toto propojení. Ať už se jedná o zrod formy hor, rostlin, živočichů – to vše má zajímavé formy řízené schopností sebeuspořádání hmoty. Současné umění se tedy může stát branou mezi lidským a nelidským – zkamenělý život, iluze života, iluze netečnosti, neustále se přeskupující biologické mapy. K tomu se přiklání ve své audiovizuální a objektové instalaci umělec Jiří Hölzel, který se věnuje novým formám technologické racionality a poetiky v digitálním světě.

V tomto bodě se přibližujeme ke spekulativnímu realismu, který nám pomáhá v promyšlení o současném stavu naší společnosti. Takový pohled ve své

je nainstalované organicky a citlivě se také vztahuje k tématu světelného znečištění. Podle astronomů žije 99 % obyvatel Evropské unie v oblastech se světelným znečištěním, a proto nejsou schopni správně vidět nebeské objekty. Předtím, než bylo vynalezeno umělé osvětlení, byla k navigaci využívána noční obloha, objevovaly se příběhy a mýty o souhvězdích a jejich významu, pocitu úžasu. Video Nikoly Ivanova přináší propojení do světa humanitních a sociálních věd.

V čem je biopolitický úhel pohledu na spánek specifický a jaký je jeho vývoj? Jak industrializace proměnila spánek? Jeho autorský film přináší širší úvahu o vztahu o zkrácení doby spánku a společnosti 24/7.

Jako důsledek pandemie a potřeby sdílení živého setkání s uměním jsme se během léta zaměřili na performance. Umělkyně Darina Alster i Sonya de Moon představily abstrahovaná gesta, scénáře a pohyby vycházející z tradice západního ezoterismu. Inspiraci našly v náboženských liniích směřujících k osvobození člověka s důrazem na komunitu a vztah. Pokouší se překročit hranice reality, narušit běžné situace nepochopitelnými iracionálními jevy, čímž nechávají promlouvat podvědomí. Diváci těchto performancí byli svědky něčeho, co se pohybuje mezi ceremoniálním rituálem a banálním výjevem ulice, mezi fotografickou a filmovou konstrukcí obrazu, stejně jako mezi zásadně zpomaleným, nebo naopak akcelerovaně vybuchujícím časem. Většina témat nepochybně zásadně souvisela s kritikou izolace a odcizení naší stále více digitálně zprostředkované a konzumem řízené společnosti.

FORMOVÁNÍ NOVÉHO TYPU GALERIE

Výstava a doprovodný program započal náš dlouhodobý zájem o otázky týkající se životního prostředí a využívání veřejného prostoru, který vychází odspodu, z potřeby umělců a umělekyní i konkrétní práce. Tím, jak se mění svět kolem nás a především životní podmínky, slyšíme z různých stran čím dál intenzivněji kladené otázky týkající se role vizuálního umění a uměleckých institucí v době, která nenabízí nijak optimistické vyhlídky do budoucnosti. Naše chování by mělo být co nejšetrnější k životnímu prostředí a mělo by nadále tvůrcům i tvůrkyním umožňovat pracovat svobodně a imaginativně. Strategický plán do budoucna by měl transformovat fungování ekologicky smýšlejících kulturních institucí i v Ústí nad Labem, tak pojdme poslouchat, diskutovat, spojovat se a povzbuzovat společně! ✨

—
Chceme
praktikovat výzkum
i intervence, které
jsou citlivé na místní
kontexty a které
využívají především
kooperativní, interaktivní
a participativní
metody.
—

audiovizuální site-specific instalaci rozvíjí umělkyně Gabriela Prochazka. Během setkání s jejím dílem nám dochází, že unášet se vlnami lyrické imaginace znamená pominout, jak kritická a konkrétně angažovaná jsou její tvůrčí východiska. Její projekt sleduje konflikt mezi přírodou a lidskou civilizací, industriálním způsobem života nebo alarmující míru současného vymírání druhů na planetě. Podle vědeckých studií asi třetina hmyzu kroužícího kolem umělého osvětlení do rána zemře (padne za kořist nebo vyčerpáním). Její dílo

Martina Johnová

Kurátorka a programová dramaturgyně
ústecké Galerie Hraníčář. Zaměřuje se na
interdisciplinární výstavní projekty a zpracovává
témata ekologie a architektury.

Tak komu patří to město?

Lukáš
Pokorný

Nejsem sociolog, nejsem architekt, filosof ani aktivista. Jsem jen (aktivní?) občan a obvodní zastupitel. Omluvte tedy prosím můj poněkud přízemní přístup k tak prozaické otázce, jež protínala program Hraničáře koncem roku 2020.

Na blogu Hraničáře jsem se letos věnoval pověstnému Argumentu chodníkem, tedy argumentační vracečce prakticky na jakékoliv nové aktivity a snahy v našem městě, které stojí peníze. Proč na **dosad'te si* dáváte peníze, když ve městě nejsou opravené chodníky?* Tento článek můžete považovat za něco jako volné pokračování, variaci na téma.

Jestli v Ústí nad Labem totiž něco umíme, tak nediskutovat. Neshodneme se ani, že se neshodneme.

shozeno a degradováno. Nevím, co to je, ale nechci to. Příkladem za vše budiž debata o veřejné soutěži na vizuální identitu města. Neschopnost města jasně formulovat přínosy takové záležitosti a důvody, proč se pro ni město rozhodlo, v kombinaci s očekáváním nejhoršího a dlouho pěstovanou frustrací pak celkem jasně ukázaly, co si o tom běžný občan myslí.

Jenže takhle je to se vším. Participativní projekty? Jen si někdo namastí kapsy. Nové hřiště pro děti? Stejně se zničí. Revitalizace parku? Budou tam chodit chlstat mládežníci. Kancelář architektury města? To mi k ničemu nebude. Letní kino? Bude mi řvát do oken.

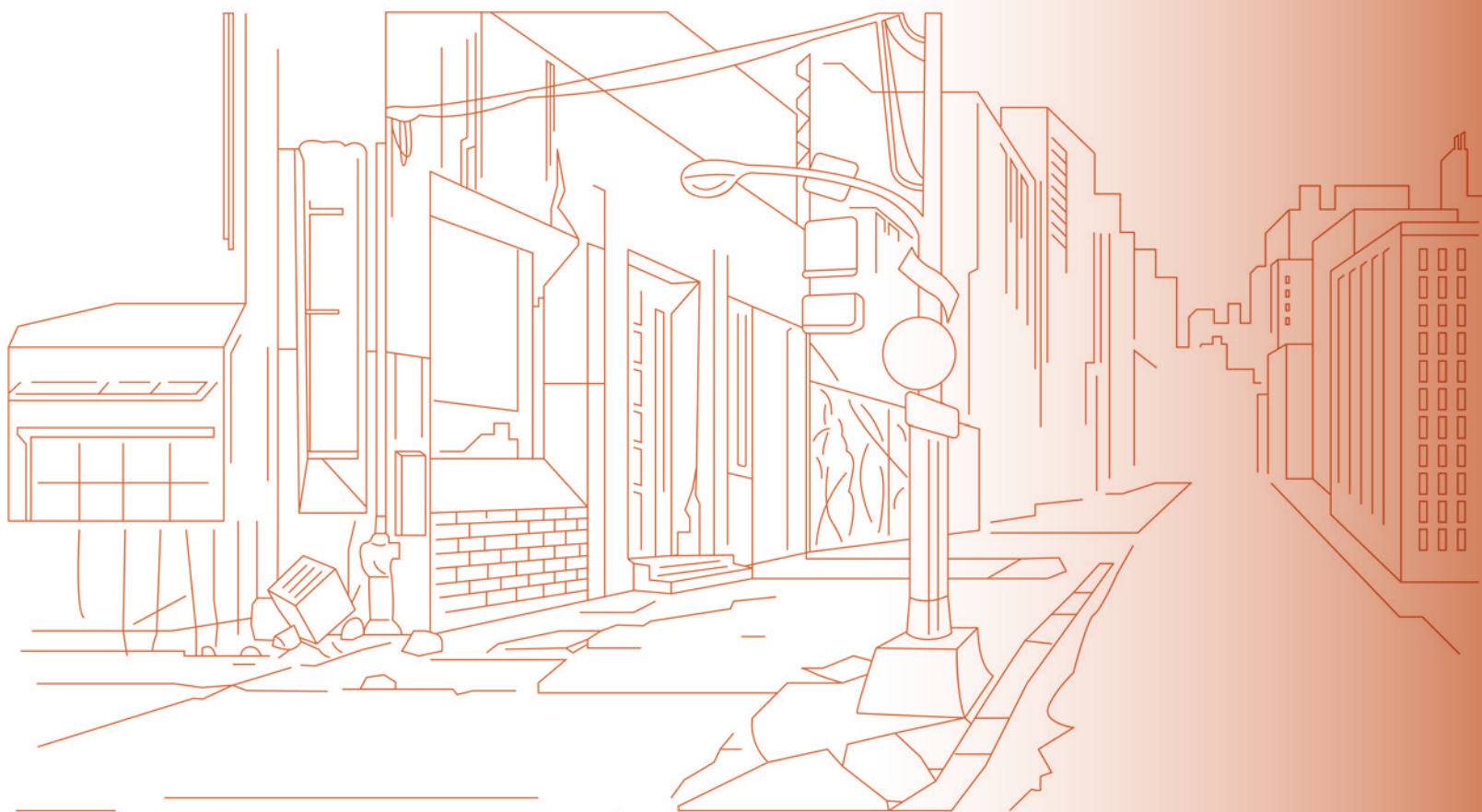
Ta potřeba těch PROČ a JAK je v tomhle městě skoro hmatatelná. Tak tedy proč a jak? Veřejná debata se tu zkrátka nepěstuje a když už, tak zřídkakdy

Revitalizace sídlišť. Jasně definovaná strategie města na další roky. Podoba centra města. A mnohé další.

Tak schválně – na které z těchto zásadních témat byla v našem městě uspořádána debata? Kdo se ujal diskuze s veřejností a trpělivému vysvětlování, co se bude dít, jak a proč?

Otázka je samozřejmě rétorická. Všichni víme, že odpovědi jsou *žádné a nikdo*.

Proto jsme tam, kde jsme. Neinformovaní občané jsou většinou postaveni před hotovou věc. Bez nadhledu odborného orgánu nezávislého na bláznivých čtyřletkách, kterým tu říkáme volební období, bez projednání s dotčenými obyvateli a se solidním seznamem nezvládnutých a nedotažených projektů, je tato věc většinou nemilá.

Vina samozřejmě neleží na občanovi, který se pouze přizpůsobil myšlenkovému rámci zvaného Cochcárna (*dělám si co chci*). Kdepak. Základy této mentality byly zalaty betonem už za minulého režimu a zpečetěny devadesátkovým kmotrovstvím. Kdo by se občanovi divil.

Současná podoba veřejné neshody ale vznikla, až když se Cochcárna dala do komplotu s Jemifukou (*je mi to fuk*). Nicméně říkat Ústečanům, že za výslednou podobu našeho (neradí to říkáme, milovaného) města může apatie v kombinaci s bezohledností, je nošení dříví do lesa.

Současný stav je už ale chronický. Prakticky jakékoliv nové téma se otevře, okamžitě je

oficiálně těmi, kdo za daná témata nesou odpovědnost. Chybí tu (na magistrátu) orgán, odbor, oddíl, to je jedno, který by tyto debaty zaštiťoval, organizoval a komunikoval. Někdo, kdo má odbornost, autoritu a nadhled.

Samozřejmě nemusíme znovu vymýšlet kolo. Řešení už v celé řadě měst existuje. Říká se mu Kancelář architektury města. Ale to předbílám.

Ústí nad Labem čeká několik velkých a odborných výzev. Stavba vysokorychlostní trati (možná) se zastávkou v centru Ústí nad Labem. Nový územní plán. Přenastavení kompetencí obvodů. Zavedení poplatku za odpady a celého nového systému nakládání s odpadem. Rezidentní parkování v centru města.

Jsme proto ve stavu, kdy jsou obyvatelé města radši za stagnaci než za rozvoj. Protože rozvoj z jejich zkušenosti znamená průšvih. Je to něco, co už se natolik vžilo, že nám to vlastně vůbec nepříjde divné. Něco jako debatu a možnost vstupovat do věci veřejných tu vyžaduje pouze menšina a pak občané, kterých se to které rozhodnutí bezprostředně týká. Ovšem ty velké věci, ty zůstávají paradoxně skoro bez povšimnutí. Jako by naše město vlastně ani nemělo žádnou budoucnost. Jemifuk city.

Vraťme se k budování zastávky vysokorychlostní trasy (VRT) v centru města. To je záležitost, která na další století zásadně změní centrum města. Centrum, kterým denně procházíme/projždíme, kam

chodíme za službami a zábavou a kde mnozí žijí. Kolik občanů ví, co bude VRT vedoucí skrz Ústí nad Labem znamenat? Ví to vůbec samotné město? Jak se tomu přizpůsobí zbytek města?

Podobným příkladem je i nový územní plán. Naprosto zásadní dokument pro další rozvoj města. Co o něm vlastně zatím víme? Kolik debat proběhlo? Jak se to dotkne našich životů?

Něco jako debatu
a možnost vstupovat
do věcí veřejných tu
vyžaduje pouze menšina
a pak občané, kterých
se to které rozhodnutí
bezprostředně týká.

Přesně tyto záležitosti v mnohých městech řeší Kancelář architektury města (KAM). Většinou příspěvková organizace, která má dostatečný aparát plný odborníků z různých oborů, aplikuje a řeší strategii a projekty přesahující politické čtyřletky, sbírá data a podněty od občanů a trpělivě s nimi řeší, co je páli nebo co se plánuje. Ústí nad Labem nemá ani odpovědného architekta města.

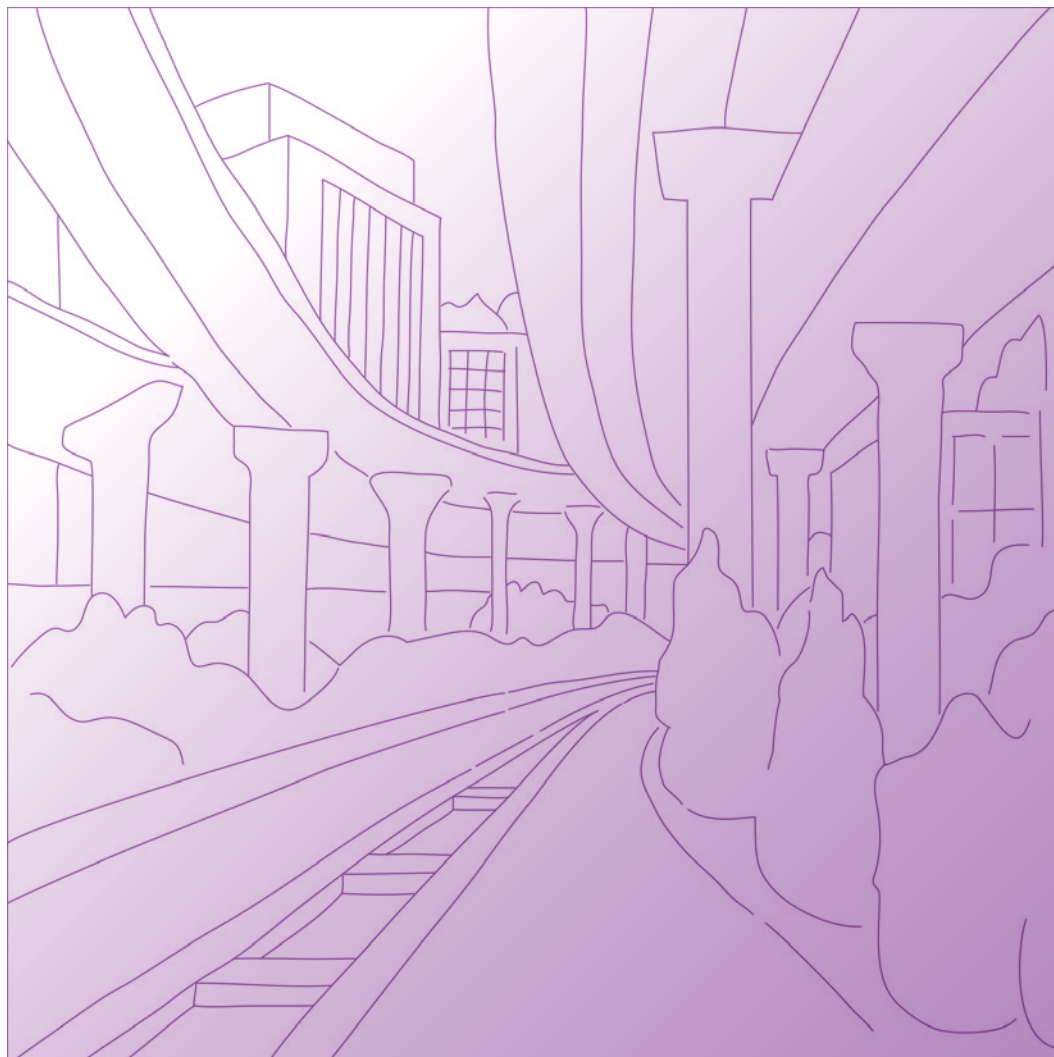
Přesto vám mnozí budou říkat, že jsou to vyhozené peníze (argument chodníkem) nebo že v jiných městech na KAM politici stejně kašlou a dělají si to po svém.

První argument je naprosto nesmyslný. Co město vynaloží na platy odborníků a náklady spojené s fungováním KAM, se mu bohatě vrátí ušetřenými náklady za zprzněné a nepromyšlené projekty, za koncepční (úsporné) plánování a vyvarování se různým dalším úskalím rozvoje města.

Druhý argument je ale (v podstatě) pravdivý. KAM samozřejmě není samospásné řešení. Je třeba kompetentní ředitel vybraný na základě kvalitního výběrového řízení, dobrý tým, důvěra politiků demonstrována dostatečným rozpočtem organizace a především respektováním rad a doporučení, které KAM vydá. KAM totiž není nadřazený orgán a odpovědnost za rozhodnutí stejně v důsledku nese politické vedení.

Komu patří město v Ústí nad Labem, už nevíme. Potřebujeme někoho, kdo nám připomene, že jsme to my, občané. Že město má být takové, aby se nám tu dobře žilo, pracovalo a prostě jenom tak bylo. A když už dojde na řešení něčeho, co se nám nelíbí, aby nám dostatečně vysvětlil, proč to tak musí být a k čemu to bude ve výsledku dobré. Někdo, kdo změní apriorní odpor, neshody a nepochopení v racionální debatu. A někdo takový může být právě KAM.

Informovaný občan, který má navíc pocit, že na jeho názoru a životní zkušenosti s městem záleží, nemusí být tolik kritický. Nebude si totiž připadat jako cizinec, vetřelec, jako věčná opozice ve vlastním městě. ✨

KAM – KANCELÁŘ ARCHITEKTA MĚSTA

Pověřený zastupitel Jan Hrouda (PRO! Ústí) předložil 16. 12. 2019 bod na zastupitelstvu Statutárního města se záměrem založení KAM jako příspěvkové organizace města. Záměr byl toho dne (těsně) schválen. Následně byla pověřena zastupitelka Eva Fialová (ANO) přípravou všech podkladů pro založení příspěvkové organizace KAM ke schválení zastupitelstvem města, včetně rozpočtu a organizační struktury. Tento bod se dostal na zastupitelstvo v červnu 2021, kdy byl předkladatelkou stažen. Na předložení a projednání tohoto bodu a tedy i oficiální založení KAM se v tuto chvíli stále čeká.

Lukáš Pokorný

Dělá trochu do marketingu, trochu do politiky,
trochu do komiksů a trochu do Hraničáře.

Architektura soužití: Marginalizované skupiny a vyloučené lokality v novém světle

The Finnish houses built in the colonies
were meant to last for about thirty years,

Karolína
Kripnerová

Na vyloučené lokality nebo marginalizované skupiny obyvatel se naše společnost často dívá zjednodušujícím prizmatem „je to ošklivé, nechci s tím mít nic společného“. Někdy je to dáno i zrychlenou dobou a nedostatkem času pro problémy, které se nás zdánlivě netýkají. Podporujeme a utvrzujeme tak ale složitou situaci druhých lidí, bludný kruh, ze kterého se těžko vystupuje.

Pojďme namísto toho hledat jiná – funkční – řešení, která mohou být navíc v důsledku pro celou společnost levnější než stávající ne-systém.

Jak to ve vyloučené lokalitě opravdu vypadá? Jaké jsou příběhy lidí na okraji společnosti? Jsou jen nečinnými uživateli prostoru, nebo se aktivně snaží o lepší podmínky ke svému životu? Ve spolupráci umělkyně Janka Rouse (Artyčok.TV) s architektkou Karolínou Kripnerovou a Vojtěchem Sigmundem (Architekti bez hranic) vzniká dokumentární cyklus Architektura soužití, který nabízí na tyto otázky odpovědi.

Tvůrčí kolektiv vybírá příklady dobré praxe ve středoevropském kontextu, kde se na společenském změně k lepšímu výrazně podílí místní komunita

spolu s umělci či architektky. Cílem projektu je iniciovat dialog o sociálních problémech ve městě a motivovat společnost a politické zastupitele k otevřenějšímu přístupu k jejich řešení. Neméně důležitým aspektem je sdílení zkušeností a vzájemná inspirace mezi lokalitami. První dva díly cyklu se zaměřily na ostravskou kolonii Bedřiška, která je oficiálně označována jako sociálně vyloučená lokalita, a mnichovský projekt Bellevue di Monaco, který vedle nedostupnosti bydlení v bavorské metropoli tematizuje začleňování uprchlíků do společnosti.

„Cyklus architektura soužití poukazuje na význam aktivismu v redefinici demokracie a práva na město jako sdílené odpovědnosti všech jeho obyvatel,“ vystihuje Samuel Achberger, antropogeograf z bratislavského Metropolitního inštitútu, a dodává: „občanský aktivismus, který je důležitým hybatelem představných projektů, je hmatatelnou formou demokracie. Stojí na pevných základech, jako je solidarita, kreativita či soudržnost a hledá nové cesty ke spravedlivějšímu městu tam, kde selhávají politické autority.“

Architekti jsou často vnímáni jako designéři blyštivých muzeí a luxusních rezidencí. Spolek Architekti bez hranic však na svou profesi nahlíží

Architekt je
(má být) tvůrce prostředí,
ve kterém trávíme
většinu času a které
také ovlivňuje náš život.
Prostředí může výrazně
podpořit, nebo také
znemožnit mezilidské
děje, které se mezi
budovami odehrávají.

---

jako na službu, a to pro všechny lidi, ty na okraji společnosti nevyjímaje. Architekt je (má být) tvůrce prostředí, ve kterém trávíme většinu času a které také ovlivňuje náš život. Prostředí může výrazně podpořit, nebo také znemožnit mezilidské děje, které se mezi budovami odehrávají.

Vliv prostředí je markantní právě na vyloučených lokalitách. Svým obyvatelům toto označení automaticky přisoudí nálepku, která jim komplikuje každodenní život – získávání práce, umístění dětí do školy nebo společenské začlenění. Obyvatelé bývalé hornické kolonie Bedřiška – Romové i ne-Romové – jsou navíc pod tlakem městského obvodu, který usiluje o jiné využití lukrativního pozemku. Již několik let uzavírá s obyvateli pouze krátkodobé nájemní smlouvy (na několik měsíců). Tato nejistota způsobuje v důsledku nedobrovolné odstěhování lidí, jedná se o jejich tzv. vymístění. Klesá počet obyvatel a rozpadá se funkční sousedská komunita. Při našich návštěvách Bedřišky jsme nevnímali zmíněnou nálepku „vyloučené lokality“. Naopak, místo bylo uklizené, na ulicích si hrály děti a obyvatelé si povídali před domy. Bedřiška by tak mohla sloužit jako ukázkový příklad soužití majoritní společnosti s Romy. Dlouhodobým problémem zde tedy nebyla skladba obyvatel a jejich chování, ale spíše laxnost zastupitelstva, které by si na takovém příkladu bez problémů mohlo vybudovat příkladné politické renomé a podnitit svou inspirativností další podobné lokality ke změně. Namísto ubíjející a nic neřešící represe a stigmatizace obyvatel mohli jít cestou aktivnější podpory participativního rozvoje tzv. problematických lokalit.

Obyvatelé a podporovatelé Bedřišky proti zájmům městského obvodu aktivně bojují, organizují kulturní festival nebo uspořádali architektonický workshop, který vyzdvihl jedinečné *genius loci*, které lokality má. Usilovnou činnost komunity a spřízněných aktivistů podpořil ostravský primátor, který nechal od ateliéru Re:architekti zpracovat urbanistickou studii. Ta doporučila zachovat stávající domy, doplnit nové a založit sociální družstvo, které by umožnilo obyvatelům ve

svých domovech zůstat. Bedřiška tak svítá naděje na lepší zítřky.

Mnichovský projekt Bellevue di Monaco je ukázkou již zaběhlého sociálního družstva, které funguje od roku 2015. Utváří jej nejen aktivní obyvatelé města, ale i cizinci či spolky, které spojuje myšlenka tolerantního města. Má kolem 700 členů napříč celou společností, kteří platí členské příspěvky a mají tím pádem i hlasovací právo. Sociální družstvo může například investovat kapitál do renovace domů a zároveň je jeho vedení a rozhodování založeno na demokratických principech. Kulturní centrum Bellevue di Monaco se dívá na tematiku znevýhodněnosti novým pohledem a i přes mnohá počáteční úskalí – nedůvěru místních obyvatel i městského zastupitelstva – se v současnosti těší poměrně velké oblibě a návštěvnosti.

Občané se původně začali aktivizovat proti plánům města zbourat dům ze šedesátých let v centru kvůli developerským záměrům. Migrační krize z roku 2015 vnesla do projektu nový rozměr: nešlo již jen o tematizování nedostupnosti bydlení, ale nově přibyla otázka, kdo má nárok ve městě žít. Bellevue di Monaco ukazuje, že původní obyvatelé i nově příchozí mají toto právo stejné. Uprostřed Mnichova tak vzniklo inkluzivní společenské centrum, které je i díky svému architektonickému řešení otevřené všem. Nabízí pomoc, bydlení i kulturní vyžití. Protože právě možnost soužití rozdílných skupin obyvatel může být vzájemným obohacením.

Mnichovský projekt je ukázkou formy aktivismu, která není v českém prostředí zatím běžná. Nejedná se o názorově vyhrazenou a poměrně uzavřenou skupinu lidí ukazující na společenský problém. Tento urbánní aktivismus se naopak snaží o společnou řeč mezi občany napříč politickým přesvědčením nebo

společenským postavením. Důležitá je jeho snaha o spolupráci se samosprávou, kreativní přístup k řešení a také solidarita. Tento přístup lze vyčíst také ve snahách o řešení situace v Bedřišce. Ta může být pozitivním příkladem toho, že na aktivní snaze o řešení sociálně vyloučených lokalit lze i politicky stavět daleko efektivněji a smysluplněji než na represí a segregaci. ✿

Karolína Kripnerová

Architektka zajímající se o sociální témata z pohledu architektury, zejména o bezdomovectví. V roce 2017 založila spolu s Ing. arch. Vojtěchem Sigmundem neziskovou organizaci Architekti bez hranic sdružující mladé architektky a designéry se zájmem o veřejný prostor a sociální přesahy architektury.

Poznáváme Krásný Nový svět

Aleš
Bárta

Uplynulý rok byl bezesporu velice zvláštní. Slovy Alexandra Mitrofanova: byla to taková divnodoba. Nejdříve jsme se svezli na horské

dráze protiepidemiologických opatření a následně uzavřeli do ticha zimní izolace. Všichni jsme tuto divnodobu prožívali po svém. Někdo si zalezl pod peřinu a sledoval filmy na Netflixu, někdo tvořil a někdo se jen snažil přečkat tohle období. Každopádně tato pandemie změnila naše sociální návyky. Ale to není téma, o kterém bych chtěl psát. Jen vážené čtenáře chci uvést do kontextu.

V tomto čase mě oslovila kurátorka Martina Johnová s projektem Pěšky Ústím, který měl ambici ukázat lidem krásy či jen zajímavé kouty našeho města (jakmile to bude možné). Ten nápad se mi hodně líbil, a tak jsem neváhal ani minutu, neb se rád toulám po periferii Ústí nad Labem, ve které žiji, tedy po Krásném Březně a jeho okolí. Kontrasty panelákového sídliště vedle tradiční vesnické zástavby jsou

sousedství. Tento kostel je unikátní ukázkou tzv. saské renesance a je nazýván alabastrovým skvostem.

Až do počátku 19. století byl Schönriesen ospalou vesnicí se zámekem a všude, kde dnes stojí domy, bychom našli pole a sady. Vše se změnilo s příchodem železnice a průmyslu do těchto končin. Mezi roky 1880–1890 se počet obyvatel, tehdy ještě samostatně

Kontrasty
panelákového sídliště
vedle tradiční vesnické
zástavby jsou fascinující
a vděčným objektem
pro mé fotografie
a nejenom pro ně.

překonával i námořní přístav v Terstu. Táhl se od ústí Bíliny až k dnešnímu Východnímu přístavu. Bohužel velká povodeň v roce 2002 tuto lokalitu definitivně spláchla do propadliště dějin. Zaniklo tu i legendární fotbalové hřiště Kudla. Jediné, co zde naleznete, je ruina budovy plavební správy, tzv. Kapitanát, a zahrádkářská kolonie. I tak stojí toto místo mezi Severním a Jižním přístavem za návštěvu. Nabízí unikátní pohledy na centrum Ústí i tichá zákoutí městské divočiny, kde si můžete udělat piknik.

Na všem špatném se dá najít něco dobrého, a to platí i v tomto případě. Nemožnost cestování vás může přivést k tomu, že začnete poznávat okolí svého domu. U mě je už pozdě, já tomu propadl dávno, ale zkuste si projít své okolí a uvidíte, že najdete zajímavá místa či otisk pohnuté historie našeho města. Už teď se těším na další procházku. ✨

Zdroj: KAISEROVÁ, Kristina a Vladimír KAISER. Dějiny města Ústí nad Labem [název kurzivou]. Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 1995.

fascinujícím a vděčným objektem pro mé fotografie a nejenom pro ně.

Když jsem si sedl k plánování trasy této procházky, tak jsem si s hrůzou uvědomil že v Krásně, jak se této čtvrti familiárně říká, je tolik zajímavých míst, kam bych rád návštěvníky zavedl, že by to vydalo na celodenní výlet. Nakonec jsem se rozhodl vypíchnout podle mě to opravdu zajímavé. Nebudu vás unavovat tím, že bych znovu popisoval celou trasu, kterou naleznete na stránkách Veřejného sálu Hranicář. Raději si ji projděte sami. A nejenom tuto, vlastně všechny trasy stojí za to. Jen se vás pokusím trochu navnadit.

První psanou zmínku o obci Březnice, později Schönriesen a nakonec Krásné Březno, lze nalézt v zakládací listině Litoměřické kapituly z roku 1057. Původně se jednalo jen o malý statek náležící Svádovskému panství. Před rokem 1600 zde vznikla nejstarší část zámku, který zde najdete. Bohužel je veřejnosti po většinu roku nepřístupný a dnes slouží jako sídlo Národního památkového ústavu. Co však ale můžete navštívit, je kostel sv. Floriána v bezprostředním

obce, ztrojnásobil (310 %). Krásné Březno se stalo součástí Ústí nad Labem až v roce 1899. Mezi tím tu vyrostl pivovar, první továrna na droždí v Rakousku-Uhersku nebo likérka, kde vznikla Stará Myslivecká a mnoho dalších závodů. Je mi jasné, že na fabriky vás asi nenalákám, ale jsou takovým oslím můstkem k místu, o kterém bych se rád zmínil. Tím místem je čtvrť Nový svět a přilehlý přístav.

Tento okrsek Krásného Března nevykiká architekturou či něčím výjimečným. Ve skutečnosti jde o zapomenutý kout našeho města, který upoutal pozornost snad jedině kauzou ulice Matiční. Jedno je na něm ale pozoruhodné, zůstaly tu původní názvy ulic, které vycházely z místních tradic. Najdete zde třeba ulici Růžová, která byla kdysi plná růží. Nebo ulici Plavecká, kde převážně bydleli lidé od vody. Hlavní devizou tohoto místa bylo a vlastně stále je bezprostřední sousedství s přístavem.

Přístav dnes slouží už jen jako překladiště kontejnerů, ale za Rakouska-Uherska se jednalo o největší přístav v mocnářství. Co se týče objemu přepravy,

Aleš Bárta

Občanský aktivista, cestovatel a fotograf. Ač narozen ve věnném městě Mělník, domov a věčnou inspiraci našel v severočeském Ústí nad Labem. Působí v několika spolcích a aktivně se podílí na rozvoji kulturního života severočeské metropole ve Veřejném sálu Hranicář.

Samo sobě město / Míjení

Tomáš
Petermann

Nemělo by být tak těžké přijmout ticho. Tu akustickou tmou. Jemu to ale nejde. Potřebuje jak světlo,

tak alespoň drobný šelest, aby se zklidnil. Aby třeba usnul. Zvláštní paradox, který se mu stal absencí právě ticha a tmy. Neustálý pohyb věcí je nevyčerpatelným generátorem ruchu. Zahlučuje prostor, zahlučuje vzduch, zahlučuje i jeho hlavu. Pozoruje ho celkem odevzdaně, vždyť sám je jeho součástí. Musí tak být také jeho zdrojem, že? Tvoří život, vytváří hodnoty, bere proto ruch jako daň za svou vlastní kvalitu.

Ticho je stav, kdy není přítomen hluk. A hluk není přítomen, když z prostoru zmizí lidé. Všimněte si, že zvířata a příroda vydávají zvuky, ale lidé s sebou

nesou hluk. (Psi teda také, ale dá se o nich ještě mluvit jako o zvířatech?)

Situace stojí na neustálém boji. Nejisté plnění vlastních ambicí stojí ve sváru s nejistotou pochopení stavu sebe sama. Zmatek vytváří vztek, vztek vytváří vzdor, který je ale jen převlečenou lhostejností. Ta totiž pohlcuje všechno kolem sebe, vrství se v křiklavých barvách, plotech a reklamách. Když nemáš rád lidi, dělej reklamu, řekl si. Vzkaz na vzkaz, výkřik na výkřik. Nechal se strhnout davem, protože to vypadalo jako ten správný směr. Bránil si to své, zuby, nehty, pozice. Pozicí mu byl názor na vše, samozřejmě odmítavý, kritický a výbušný. Obklopen vším, co mu patřilo, i tím, co mu nepatřilo.

Cedule jsou nejhorším vynálezem lidstva. Vytvářeny s tou nejvřelejší láskou, kterou je sebeláska poháněná hněvem. Jsou náplastmi na strach, který za nimi vyvěrá. Snaží se ho potlačit, aniž by tušily, že ho dávají na odiv. Křičí, byť zdánlivě potichu. Rostou v domnění, že nejsou slyšet. Prapory značící ovládnutá území, která se však sama ovládat neumějí. Žádná taková dobytá pozice netrvá věčně. Chuť i zápal vždy přejdou s každou úspěšně realizovanou meruňkovou nebo zelenou dotací, s každou navzdory ostatním vyvěšenou reklamní plachtou. Tlak zákazníků, oznámení a „dobře míněných rad“, jež se kolem něj exponenciálně množí, na něj začíná doléhat. Strach, který se za nimi hromadí, se stává jeho vlastním. Je mu ale pocitem úzkosti, už ne křivdy. Ten smutek věcí kolem je mu neúnosným.

Jsem tady, zanesen návalem jeho domněle racionálních emocí, které postrádají sebemenší vášeň. Jsem tím prostorem, který si lidé přivlastnili pojmem Město. Mám patřit každému, ale nikomu druhému. Přebírám teď nad sebou kontrolu, přes svoji apatii s tím on nic nenadělá. Pohltím betonovou dlažbu, převezmu kontrolu nad zapomenutými světly. Každou spáru obsadím stéblem trávy, klíčovím semínkem břízy, šípku. Trpělivý vítr rozruší strukturu každého vývěsu, děšť smyje křiklavost barev. Chci, aby otevřel oči, vystoupil zpoza svých zdí a plotů, aby se neschovával, aby mě poznal. Neublížím mu, chci ho jen vidět.

Je mi líto všech průhledných lidí, kteří se svou netečností vymazávají z mapy svého města! Utíkají za domnělým lepším, sebe tam nenajdou. Dopravní značka zákazu vjezdu u hlavní ulice se stala mladým, svěžím stromem, jehož růst celé léto unikal vši pozornosti. Zastavil se u něj a se zaujetím obdivoval jeho odhodlání. Hluk kolem se vytratil. Sledujíc pozvolný a vytrvalý zvrát, našel ticho. Nepochybuje, že tak našel i své místo k životu. ✱

Tomáš Petermann

Architekt, zakladatel a člen spolku Hraničář. Svoji aktivitu směřuje k propagaci architektury a diskuzi o městském veřejném prostoru.

Léto v pohybu

Hana
Kokšalová

Součástí hraničářského letního programu byla i série pohybových performancí s názvem Léto v pohybu.

Většinou je letní program Veřejného sálu Hraničář zaměřený na prezentaci hotových vystoupení, koncerty kapel, workshopy. Tyto události jsou sice umístěny v přílehlých prostorách, avšak prostor samotný není (většinou) jejich prvotní inspirací. Cyklus Léto v pohybu se snažil právě onen konkrétní prostor mít jako jedno ze svých východisek.

Oslovila jsem převážně lokální performerky, aby si vybraly místo v okolí Hraničáře, prostudovaly jej a nechaly se jím inspirovat ke vzniku nového díla, nebo site-specific variace svých předešlých děl. Výsledné události byly celkem čtyři.

První performance Terezy Špádové a Karolíny Voleské se odehrála v měkkém, intimním, hapticky stimulačním pokojíčku, jehož postavením si performerky na chvíli přivlastnily drobný kus zeleně, parkovou úpravu u protější budovy, rozlehlého soukromého komplexu CPI. Tereza s Karolínou se již delší dobu ve svých performancích věnují tématu (sebe)pěče, odpočinku, sdílení soukromých rituálů a postupně si tvoří svůj specifický společný křehký niterný svět s magicko-(pseudo)biologickými pravidly, vlastní rozteklou časovostí. Tento svůj svět konfrontovaly s realitou dravého ale běžného městského světa. Právě na hranicích těchto dvou světů mohla vznikat různorodá setkání, srovnávání, průniky, kontrastní momenty.

Jako další připravila Kateřina Kovaříková stručný interaktivní workshop o pohybovém ohledávání přírodních jevů. Inspirovala se stromy v sousedních Mānesových sadech. Zkoumala je od kořenů až k větvím a specifika každé části převáděla do jednoduchých pohybů, které si mohli účastníci vyzkoušet. Jak se pevně ale neztuhle zakořenit? Jaké tvary mají rýhy kůry? Kam všude se větví větve? Jak stát pevně, ale zároveň vlát ve větru? Jak ztělesnit strom? Jak se do něj vcítit? Jaký je prožitek z pokusu o bytí jako strom? Může nám něco osvětlit?

Pro třetí performance si Natálie Nebáznivá vybrala téma deště. Nesnažila se však téma nějak složitě metaforicky uchopovat, chtěla jen upřímně zobrazit banální, skoro denní (v tu dobu často pršelo) situaci toho, že člověk (ve městě, před Hraničářem)

Hana Kokšalová

Tereza Špádová

zmokne. Nejdřív ho to mrzí, pak si ale šťastně čvachtá v kaluži. Jak ho opustí zloba na neočekávané, jako by se očistil. I tento skromný příběh skrývá hluboké jako dobře napsaná povídka. Natálie ve svém výstupu také vycházela z úzké hudební spolupráce se skladatelem a zvukovým umělcem Barry Wanem.

Čtvrtá performance byla má vlastní (Hana Kokšalová) a pokus ji zde nějak hodnotit je střetem zájmů. Mohu však popsat svou zkušenost z první osoby. Musím říct, že jsem vlastně porušila pravidlo inspirace prostorem a předvedla něco kamkoliv přenositelného. Mohu se ale obhájit tím, že v době mé performance už byla tma, která prostor pohlcovala. Využila jsem tedy okolí jako tmavé hlediště, pohledy koncentrovala na moje nasvícené jeviště. Tohle vypíchnutí vlastního projevu, upření pozornosti na něj ve mně vzbuzovalo nervozitu a stažení. Nemám problém s jevištním vystupováním, ale chápat anonymní „veřejný“ prostor

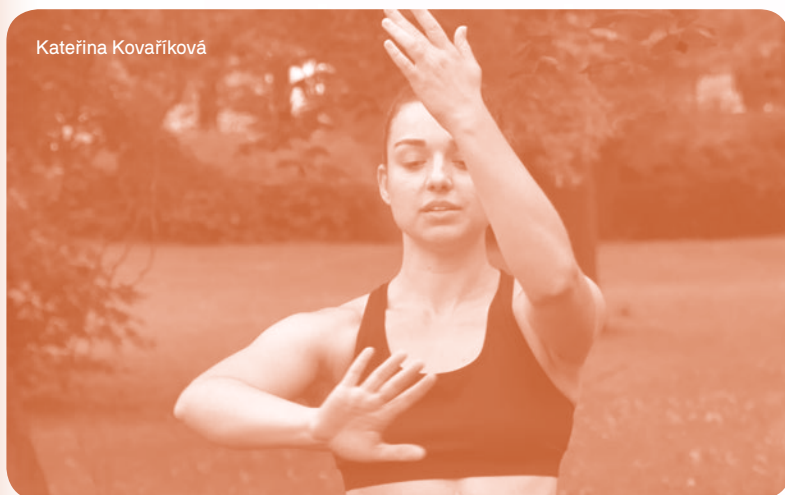
jako mé osobní jeviště mi dělalo problém. Přišlo mi, že si nezasloužím ho tak výrazně zabrat. Nedovolilo mi to se do prožitku, který jsem chtěla předat, natolik položit. Musela jsem být klidná, ale nešlo to. I sama jsem si to vlastně nedovolila. Byla jsem unavená, už byla celkem zima, mokro, strašil podzim.

Obsahově jsem zpracovávala téma prostorové proměny krajiny a lidského vztahu k ní. Prožívání (krajinných) tvarů, dějů, atmosfér. Chtěla jsem navodit soustředění na nepatrné změny i přijímání náhlých zvrátů.

Děkuji všem zúčastněným a těším se na další spolupráci. ✨

Natálie Nebázlivá

Kateřina Kovařiková

Hana Kokšalová

Umělkyně studující v ateliéru Digitální média na Fakultě umění a designu UJEP. Věnuje se realizaci inscenačních projektů s přesahem do performancí, happeningů a intervencí ve veřejném prostoru.

Světelné znečištění

Pavel
Suchan

**SVĚTLO – DOBRÝ SLUHA,
ALE ZLÝ PÁN**

Ukazuje se, že lidstvo opět a stále neumí naložit s vynálezem,

kteř by mu měl jen sloužit. Umělé světlo a trvale udržitelný rozvoj si zatím nerozumějí. Často svítíme neúčelně a pomíjíme dnes už prokázaná fakta, že tím poškozuje naše životní prostředí. Přitom stačí málo: uvažovat, svítit pouze účelně a neoslňovat. To, že někdo nevidí proto, že mu něco svítí do očí, se paradoxně řeší přidáním dalšího světla místo toho, aby se upravilo to oslňující. Je důležité směřování světla tak, aby byla osvětlena pouze plocha k tomu určená a nesvítilo se do oken domů nebo do krajiny. A zhasínat, když světlo není potřeba. Moderní přístup říká: uberme světlo z noci, jakmile ho nezbytně nepotřebujeme. Nebo ještě lépe obráceně: zdůvodněme světlo, které potřebujeme.

KDY A KDE SE PROBLÉM SE SVĚTELNÝM ZNEČIŠTĚNÍM OBJEVIL?

Jako první na problém světelného znečištění poukázali američtí astronomové, a to v 60. letech minulého století. Jejich velké hvězdárny, umístěné na počátku století ve větší vzdálenosti od měst, města svým růstem dostihla, rozrostla se a světla přibývalo, tím začaly problémy s pozorováním slabých vesmírných objektů. V 90. letech minulého století se problematika světelného znečištění dostala poprvé do legislativy v americkém státě Connecticutu. Na přelomu století tento trend pokračoval, přidala se především Itálie, poté Slovinsko...

SVĚTELNÉ ZNEČIŠTĚNÍ A SVĚTELNÝ SMOG, JAK VNÍMAT TYTO DVA POJMY?

Je to to samé. Zatímco odborníci používají pojem světelné znečištění (vycházející z anglického light pollution), novináři a často i lidé mají v oblibě světelný smog – zní to dramatičtěji a popravdě, ono to tak trochu smog v ovzduší připomíná. Světelné znečištění totiž vzniká rozptylem světla v ovzduší. Definovat ho lze jako umělé světlo vyrobené člověkem a rozptýlené v atmosféře. Světelné znečištění zvyšuje umělý jas oblohy (vidíme tak méně hvězd), zvyšuje úroveň světla v nočním prostředí a ničí tak biotopy řady živočichů i rostlin a smazáváním rozdílu světla ve dne a tmy v noci poškozuje cirkadiánní rytmy živočichů včetně člověka.

O CO PŘICHÁZÍME?

V naprosto tmavém prostředí jsme na obloze očima (bez dalekohledu) schopni spatřit na 3000 hvězd. Na našich horách to jsou 2000, na venkově kolem 1500, ve městech stovky, v Praze, Brně a Ostravě někdy jen desítky. Každý si tak vlastně jednoduchým způsobem může stanovit, v jak světelné znečištěném nočním prostředí se nachází. Stříbrný pás Mléčné dráhy je vidět jen na tmavé obloze a městské děti Mléčnou dráhu už neznají. Komety se svými kometárními ohony také vyžadují co nejtmavší oblohu, na městské obloze jsou vidět velmi špatně nebo vůbec. Ale i takový jev jako je zatmění Měsíce, se mnohem lépe zažije v tmavém

prostředí, kde je vidět např. rozdíl v osvětlenosti krajiny za úplňku a pak během zatmění, než ve městě, kde je světlo pořád stejné. Ochuzujeme se také o pohled na velké množství hvězd a vzdálených objektů ve vesmíru – mlhovin, galaxií, které se špatně pozorují už i dalekohledy. Pozorovací podmínky pro dalekohledy jsou samozřejmě tou základní podmínkou – čím je světlejší obloha, tím méně je na ní vidět. Přicházíme ale nejen o pozorování oblohy, ale také o tmu v krajině, o tmu v přírodě – a to je ještě podstatnější.

JAK SVĚTELNÉ ZNEČIŠTĚNÍ VZNIKÁ?

V první řadě je to světlo, které vyšleme směrem vzhůru, tedy do atmosféry, kde se pak může rozptýlit a působit nám světlejší noc. Ale i když budeme svítit sebelépe, směřová a jen tam, kam je potřeba, světelné znečištění bude díky odrazu světla od povrchu vznikat, i když v menší míře. Poslední roky se podle nejnovějších znalostí řeší také barva světla. Čím je světlo

Světelné znečištění zvyšuje umělý jas oblohy (vidíme tak méně hvězd), zvyšuje úroveň světla v nočním prostředí a ničí tak biotopy řady živočichů i rostlin a smazáváním rozdílu světla ve dne a tmy v noci poškozuje cirkadiánní rytmy živočichů včetně člověka.

bělejší až namodralé, tím obsahuje více krátkovlnné modré složky světla, která se více v ovzduší rozptýluje, vnímáme tak oblohu nad sebou světlejší. A pak je to svícení bez ohledu na jeho potřebu – svítíme často po celou noc, aniž by to světlo někdo potřeboval, např. prázdná parkoviště u obchodů. Shrnout to lze jednoduše a bez matematických vzorců: sviíme dolů, pouze tam, kam je to potřeba, sviíme jen tak silně, jak je to potřeba a jen tehdy, kdy je to potřeba a používejme teple bílé odstíny světla.

JAK SVĚTELNÉ ZNEČIŠTĚNÍ OVLIVŇUJE KRAJINU, LIDI I FINANCE?

Světlo se v atmosféře může šířit rychlostí až 300 km. Běžně desítky kilometrů. To má samozřejmě velký vliv na krajinu, už z dálky 60 až 100 km vnímáme Prahu před sebou. V České republice už nenajdeme krajinu dokonale tmavou – buďto v ní svítí lidská sídla, nebo za horizontem vidíme čepice světla. Dokonce ani na evropském území už nenajdeme nepoškozené noční

životní prostředí. Lidé ve městech nemají dostatečný kontrast mezi denní osvětleností a noční tmou a jejich biologické hodiny jsou často zmatené, protože nedostávají jednoznačný signál. A finance? Tady už to s rozumem nemá vůbec nic společného. Světlo, které vysvítíme zbytečně a které nám mnohdy ještě škodí, si musíme vyrobit a tedy i zaplatit. Z družicových pozorování se odhaduje, že se z území České republiky ročně vysvítí do špatných (tedy nevyužitých) směrů světlo za 2 miliardy Kč.

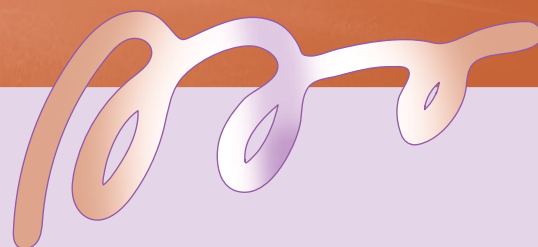
TYPICKÉ MENŠÍ MĚSTO A JEHO ZDROJE SVĚTELNÉHO ZNEČIŠTĚNÍ

Velkým zdrojem světelného znečištění bývají průmyslové zóny – zatím na ně neexistuje regulační vliv a mohou poškozovat světlem prostředí až k vedlejšímu městečku. Je zde třeba dbát na účelnost svícení a směřování světla, v Rakousku mají normou zavedeno, že každé svítidlo je třeba zdůvodnit. Hřiště, osvětlení kostela – ať nám udělá radost si zasportovat nebo se potěšit architekturou, ale nejpozději se začátkem nočního klidu zhasnout – proto tomu říkáme noční klid. Reklama je soukromý byznys, který v žádném případě nesmí koho-koliv omezovat nebo dokonce ohrožovat – pozor na oslnění, povolit pouze obrysy a v noci vypnout. Sídliště je určeno pro byty. V noci se zde spí. Musí tomu odpovídat venkovní osvětlení – teple bílý nádech světla a v noci s regulací příkonu klidně na 20 % (normu ani tak nepřekročíme).

CO JE TEN NEJNUTNĚJŠÍ KROK, KTERÝ BY MĚL BÝT PRO ZLEPŠENÍ SOUČASNÉ SITUACE V BLÍZKÉ DOBĚ PODNIKNUŤ?

Naprostou prioritu mají dvě následující věci. Jakmile vstoupí do praxe ustanovení Stavebního zákona, mělo by se zabránit vzniku nových instalací s vysokou mírou světelného znečištění. K tomu je potřeba změnit technické normy tak, aby projektanti mohli/museli naplno využít parametry pro omezení světelného znečištění. Pro ten účel se nyní připravuje zcela nová, samostatná norma.

Situace se zatím jenom zhoršuje. Každým měsícem přibývá světlo v nočním prostředí, tmu doslova ztrácíme před očima. Pokud s tím něco neuděláme, budeme mít světlo, které nyní zažíváme ve městech, i na venkově a prostředí v horách se přiblíží více tomu běžnému venkovskému. Je třeba okamžitě jednat. ✨

Hledání tmy

**Michal
Bareš**

Je ještě možné zažít v Česku opravdovou tmu? Spatřit hvězdnou oblohu v plné kráse a rozhlédnout se po krajině, které nebude

dominovat světelné znečištění? A jaký je výhled do budoucna?

Bohužel, vliv světelného znečištění z okolí na noční oblohu s klesající výškou nad obzorem rychle roste. Zatímco v zenitu může být jas oblohy uměle zvýšený „jen“ o 30 %, ve výšce 30° nad obzorem už to může být i více než 100 %, což je rozdíl dost markantní. A to je stále řeč o těch nejtmavších místech u nás, vzdálených desítky kilometrů od větších měst, na většině míst v ČR je situace ještě mnohem horší. V Česku se tak již nachází jen několik málo lokalit, kde se dá noční obloha za normálních podmínek klasifikovat jako přírodě blízká (nikoliv však zcela tmavá) – jedná se o některé odlehle části Šumavy a Novohradských hor. Všude jinde je vliv světelného znečištění více či méně, avšak vždy na pohled patrný, nejčastěji v podobě světelných „čepic“ nad horizontem ve směrech okolních měst a obcí.

Velkým problémem se stává nárůst umělého osvětlení na místech mimo urbanizovaná území, kde bylo ještě donedávna poměrně zachovalé noční prostředí. Obří sklady rostoucí kolem dálnic produkují tolik světla jako menší města, zemědělské provozy na venkově využívají stále výkonnější světlomety, celonoční nasvětlování vesnických kostelů a kapliček je novou módou a ani sportovní, zábavní a ubytovací zařízení na horách, ale i jinde často ohled na své okolí příliš neberou. Ze stavu, kdy byla v noci přirozeně tma,

kterou občas narušilo osvětlené lidské sídlo, se tak dostáváme do situace, kdy je osvětlení téměř všude, a vzácně se stávají naopak ostrůvky tmy.

Ve městech a jejich blízkém okolí nikdy nebude úplná tma – umělé světlo je součástí moderní společnosti a neobejdeme se bez něj. Měli bychom však usilovat o to, aby vliv umělého osvětlení na okolí byl co možná nejmenší, a tento zájem na ochraně přírody zakotvit i legislativně. Jen tak lze zajistit účinnou ochranu nočního prostředí ve volné krajině a také záchranu míst, kde se noční nebe ještě stále podobá tomu přírodnímu. Hvězdná obloha bez světelného smogu je jedna z vůbec nejpůsobivějších scénérií, kterou nám příroda nabízí a byla by nesmírná škoda, kdybychom ji nadobro ztratili.

JIZERSKÁ OBLAST TMAVÉ OBLOHY

Jizerská oblast tmavé oblohy zahrnuje horní hraniční část údolí Jizery a údolí Jizerky. Obě údolí tvoří jedno z nejkrásnějších míst v Jizerských horách. Mezi mírnými lesnatými kopečky líně meandrují rozsáhlými rašeliništi a loukami dvě horské řeky. Kráčeje touto nevěšední horskou krajinou podnikáme zároveň cestu na daleký sever. Když se například postavíme nad Jizerou na horskou louku Hala Izerska, před námi se rozprostírá pohled typický pro severní Skandinávii.

Když se snáší bezmračná noc, Jizerské hory nám odhalují ještě jeden svůj poklad – nebe poseté hvězdami. Pod otevřenou noční oblohou v Orle, Jizerce či na Smrku uvidíme nad hlavami na 2000 hvězd a překrásný stříbřitý pás Mléčné dráhy. Takový pohled je bohužel stále vzácnější. Více než polovina Evropanů

nemůže ze svého bydliště takovou noční oblohu zahlédnout, a to kvůli světelnému znečištění.

Jizerská oblast tmavé oblohy zaujímá území o rozloze téměř 75 km². Tato rezervace tmy se nachází v téměř neobydlené, od velkých měst dostatečně vzdálené části Jizerských hor. Na české straně sahá od Martinského údolí, Václavíkovy Studánky přes osadu Jizerka po horu Smrk, v Polsku pokračuje po Vysokém Jizerském hřebenu, obepíná Velkou Jizerskou louku a osadu Orle. Hranice byly zvoleny tak, aby vedly většinou po hřebenech. ✨

Pavel Suchan

Působí v Astronomickém ústavu AV ČR, předseda Odborné skupiny pro řešení světelného znečištění České astronomické společnosti a člen meziresortní pracovní skupiny pro světelné znečištění vedené Ministerstvem životního prostředí.

Michal Bareš

Amatérský astronom, člen ČAS a IDA. Zaměřuje se na vliv světelného znečištění na noční oblohu a jeho měření. Podílel se na založení Manětínské oblasti tmavé oblohy a mapování jasů noční oblohy na mnoha dalších místech v ČR i zahraničí. Je spoluautorem webu

www.svetelneznecesteni.cz

Sluneční plachetnice

Radim Neuvirt
a Bohuslav Matouš

soustavu by mohly jednoho dne brázdit plachetnice podobně jako světový oceán v 16. století. Ve vzduchoprázdnu sice není vítr, pomineme-li sluneční vítr, což je proud částic, které odchází ze Slunce, ten však navzdory svému jménu k pohonu těchto slunečních plachetnic neslouží. Pohání je sluneční světlo samo o sobě. Z naší každodenní zkušenosti to zní podivně, nicméně světlo dopadající na plochu na ní vytváří tlak. Tento tlak je však velmi malý. Kdybychom chtěli pomocí 60 W žárovek vytvořit atmosférický tlak ve vzdálenosti jednoho metru od zdroje, tak bychom na to potřebovali neskutečných 6 biliónů žárovek.

Nicméně, jak už to ve vesmírných měřítkách bývá, vše je poněkud jinak. Naším světelným zdrojem je tu Slunce, jehož výkon je úctyhodných 3,828·10²⁶ W. Tlak světelného záření spočítáme tak, že výkon podělíme rychlostí světla a povrchem koule o poloměru naší vzdálenosti od Slunce. Tlak pohánějící plachetnici je pak dvojnásobný, jelikož plachetnice ideálně záření odráží, čímž vzniká zpětný ráz o stejné velikosti jako přichodící tlak. V okolí Země tak získáváme tlak 9,08 μPa, což ani tak není závratná hodnota a navíc jsme pracovali s ideálním případem, v reálném případě nikdy nebude všechno světlo odraženo a použitelný tlak tedy bude nižší.

Plachetnice se tedy uplatní především na dlouhých cestách po sluneční soustavě, kde vynikne jejich největší výhoda, a to že nepotřebují tolik paliva, tudíž jsou lehčí a u vesmírných lodí se počítá každý ušetřený gram.

V čem tedy spočívá výhoda slunečních plachetnic? Podobně jako u klasických plachetnic především v tom, že vítr je zadarmo a na rozdíl od nestálého větru pozemského, sluneční světlo svítí stále a stejným směrem. Tlak záření sice klesá se čtvercem vzdálenosti, ale to i gravitace. Výsledkem je tak stabilní zrychlení, které opět klesá se čtvercem vzdálenosti.

Prakticky použitých kosmických plachetnic není mnoho, tento způsob kosmických letů je na samotném počátku. Prvním pokusem o umístění sluneční plachetnice bylo vypuštění tělesa Kosmos 1, jehož

Ač to může znít neuvěřitelně, sluneční

výrobce byla americká společnost Planetary Society. Mělo se jednat o misi, při níž by byla zkušební kontrola letu družice za pomoci regulování plachet. Družice byla vypuštěna z ruské vojenské ponorky Borisoglebsk 21. 6. 2005, nosná raketa typu Volna však selhala a Kosmos 1 se nedostal na požadovanou oběžnou dráhu. Sonda vážila 100 kg, délka ráhna plachty byla 15 m a plachty měly mít dohromady plochu 600 m².

V roce 2008 následovala další neúspěšná mise – nikoli ovšem vinou plachetnice. Jednalo se o sondu NanoSail D, složenou ze 3 miniaturních družic Cubesat, která kvůli závadě na nosné raketě Falcon 1 zanikla v atmosféře. Její pokračovatelka NanoSail D2 byla po určitých potížích úspěšně aktivována v roce 2011.

První úspěšnou misí byla meziplanetární družice Ikaros japonské agentury JAXA, jejímž úkolem bylo za pomoci slunečních plachet dosáhnout blízkosti Venuše. Sonda byla vyslána 21. 5. 2010 na oběžnou dráhu pomocí rakety H-IIA, poté rozvinula plachtu a svého cíle dosáhla 8. 12. 2010. Kolem Venuše prolétla ve vzdálenosti 80 800 km. Sonda při svém letu po heliocentrické dráze občas přechází ze stavu hibernace do aktivity a i po více než deseti letech všechny její systémy fungují bezvadně. Rychlost sondy činí 500 m/s a stále zrychluje, aniž by potřebovala jakékoli palivo.

O pár let později 20. 5. 2015 byla nosičem Titan V (některé zdroje uvádějí raketoplán X-37 B) vynesena na oběžnou dráhu družice LightSail. Podařilo se rozvinout plachty, získat několik fotografií a dat, než se vše přerušilo a sonda 14. 6. 2015 zanikla v atmosféře.

Sesterská sonda LightSail 2 byla vynesena na oběžnou dráhu 25. 6. 2019 v rámci mise STP-2 raketou Falcon Heavy spolu s dalšími satelity. Jednalo se opět o CubeSat. Plachta byla rozvinuta 23. 7. 2019 a díky ní a slunečnímu záření se sondě podařilo zvýšit oběžnou dráhu. S její životností se počítá do poloviny roku 2021.

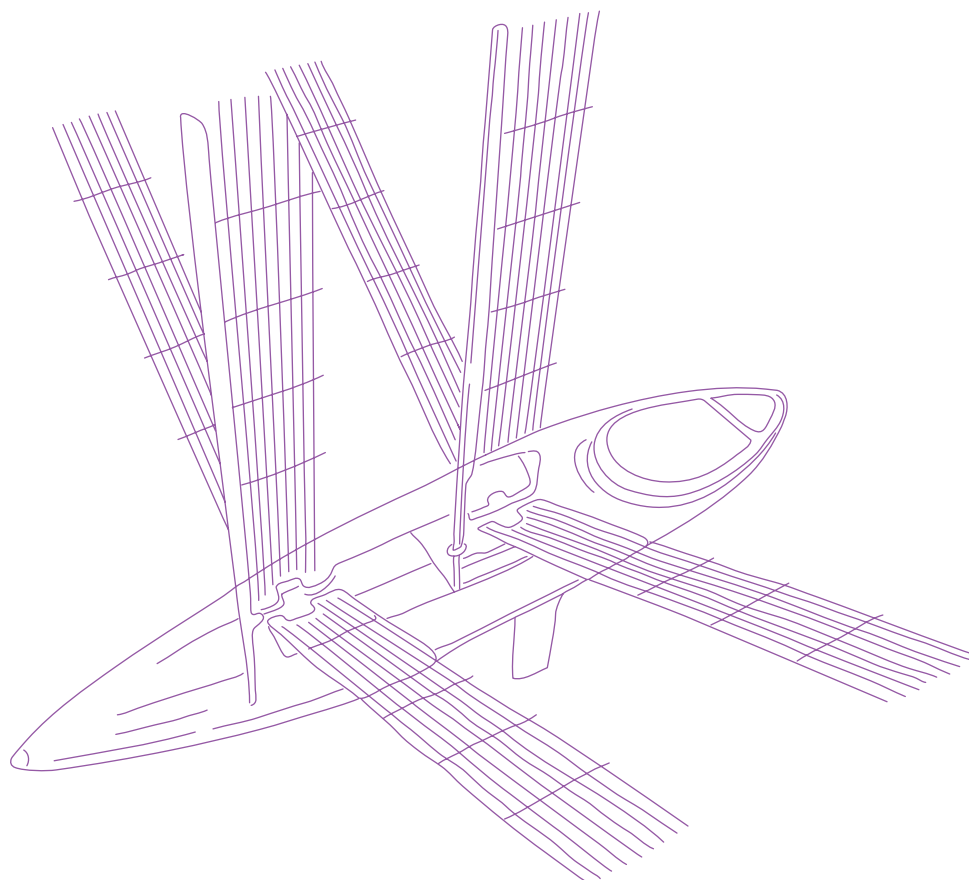
Ačkoli jsou sluneční plachetnice teprve v zárodku, jistě se bude jednat o významné a ekonomicky velmi oceňované odvětví kosmonautiky. ✨

Radim Neuvirt

Astronom, spisovatel. Přispíval do časopisů 21. století, Nové ústecké přehledy a Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích. Píše o astronomii a regionální historii. Spoluautor čtyřdílné monografie Teplitz – Schönau. Pravidelně články o výročí kosmonautiky pro Krušnohorskou astronomickou společnost.

Bohuslav Matouš

Astrofyzik. Zabývá se obecnou teorií relativity, gravitačními teoriemi a popularizací fyziky.

Odpočinek v neklidu: Biopolitika spánku a bdění

Nikola Ivanov

Nikola Ivanov se podrobil experimentům, jimiž Národní ústav duševního zdraví zkoumá příčiny spánkové paralýzy. Umělec výzkum nasnímal. Zajímalo ho, jak je spánek podmíněn kulturně, sociálně i politicky.

MJ: Proč jste si vybral téma spánku?

NI: Zajímám se o něj od chvíle, kdy se u mě častěji začala objevovat spánková paralýza. Při této poruše se tělo během usínání či probouzení dostává do stavu absolutní ztuhlosti. Jde o zvláštní mezifázi mezi bdělostí a spánkem. Vidíte kolem sebe reálné prostředí, ale je to jen halucinace, která se navíc může propojit ještě s něčím dalším: například se vám zdá, že je někdo v místnosti. Může to být i dost děsivé.

Když jsem pochopil, o co se jedná, rozhodl jsem se zjistit víc: zkontaktoval jsem Národní ústav duševního zdraví a stal se dobrovolníkem v rámci výzkumu spánkové paralýzy. Během toho jsem se začal o spánek zajímat v širších souvislostech. Medicínské texty mi však často přišly apolitické, oproštěné od sociální reality. Zlomovým okamžikem bylo, když jsem si přečetl knihu Simona Williamse *The Politics of Sleep*. Ukázala mi, jak moc je spánek podmíněn kulturně, sociálně i politicky, že to není zdaleka tak samozřejmá a biologicky daná záležitost, jak by se mohlo zdát.

MJ: Spánek je pro nás obecně pořád trochu záhada.

NI: Je s podivem, že o něčem, čím trávíme skoro třetinu života, víme tak málo. Příčin je víc. Předně jsme se na spánek dlouho dívali hlavně skrze sny, říká se tomu oneirocentrismus. To, že se spánková medicína emancipovala jako samostatný vědní obor, je otázka až posledních asi devadesáti let.

MJ: Čím to, že je ten „pasivní“ narativ pořád tak silný? Ve vaší knize se píše i o fenoménu halasného omezování spánku ve jménu zvýšení produktivity.

NI: Zavrhování spánku jako lenosti a ztráty času se objevuje už v době antiky, například u Platóna. Historik Alan Derickson pak ukazuje, jak spojení protestantské etiky, raného kapitalismu a disciplinace obyvatelstva v 18. století vytvořilo příhodné podmínky pro posilování tohoto étosu a jak moc je v nás dodnes zakořeněn. V současnosti žijeme v civilizaci, která funguje čtyřicet hodin denně sedm dní v týdnu, ať už jde o pohyb informací, zboží, nebo infrastrukturu, a vyžaduje od nás čím dál větší časovou flexibilitu – přičemž spánek je v takhle nastaveném světě tou poslední tělesnou rezistencí.

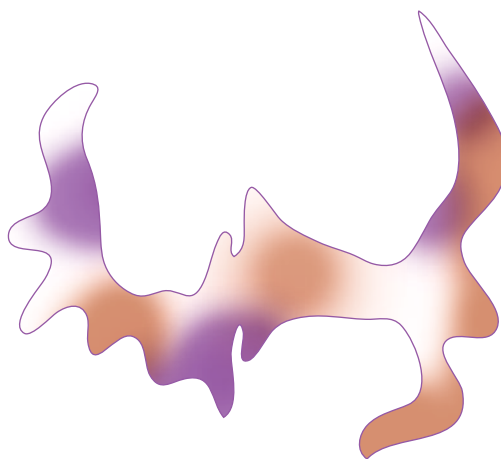
MJ: Vytvíjí se v tomhle kapitalismus? Kupříkladu sedmdesátá léta se na Západě berou jako spánkové mnohem vstřícnější éra.

NI: Tehdy se opravdu začalo mluvit o tom, že dlouhodobý nedostatek spánku způsobuje kardiovaskulární poruchy, větší riziko infarktu a podobně.

Bohužel brzy nastal návrat do starých kolejí, kdy se úspěch znovu spojil s minimem spánku. Časově se to shoduje s expanzí neoliberalismu – ostatně jeho představitelka Margaret Thatcherová byla jednou z těch, kdo razili, že spánek je pro lůzry; sama jím trávila jen tři až čtyři hodiny denně.

MJ: Spíme dnes nejméně v lidských dějinách?

NI: Na to se nedá s jistotou odpovědět, chybí nám přesná data ze starších období. Nicméně víme, že průměrný Američan spal před padesáti lety o hodinu a půl více a před sto lety o tři a půl hodiny více. Historik Roger Ekirch zároveň upozorňuje,

že model spánku, kdy se spí v jednom kuse od večera do rána, je poměrně nová záležitost, která přichází až s rozmachem moderní industriální společnosti. Dříve se podle něj spalo jinak: na etapy, se dvěma až třemi přestávkami. Mělo to souvislost mimo jiné se starostí o hospodářství a hospodářská zvířata. Ekirch předpokládá, že dohromady jsme toho naspali více než dnes: až deset hodin. Je ale potřeba říct, že na tomto nepanuje jednoznačná vědecká shoda.

MJ: Jak to se spánkem vypadá do budoucna?

NI: Vše nasvědčuje tomu, že se bude jeho doba nadále zkracovat. Už dnes existují chemické látky bez zásadnějších vedlejších účinků, které dokážou subjektivní potřebu spánku ještě snížit. Jejich výzkum začal nepřekvapivě v armádě, přípravky typu modafinil se ale rychle etablovaly i na běžném trhu. Děje se to především v Americe, nicméně zrovna modafinil začal být svého času distribuován také v Česku – než ho před rokem Státní ústav pro kontrolu léčiv zakázal. Naopak určitou naději ve mně vzbuzuje, jakým způsobem se dnes bavíme o automatizaci práce, zkracování pracovní doby, základním nepodmíněném příjmu a o tom, že v budoucnu nebudeme muset pracovat tolik, a tím pádem budeme mít i na spánek více času. To je však bohužel pořád spíše sen než realita.

MJ: V souvislosti s budoucností spánku existují i různé vyložené dystopické scénáře. A jeden už se takřka stal realitou. Mluví se o odstranění tmy, o tom, že by ve městech bylo světlo čtyřicet hodin denně.

NI: Rozmlžování hranice mezi dnem a nocí je další způsob, jak se můžou narušit cirkadiální rytmy a s nimi i spánek. V devadesátých letech v Rusku navrhli zrcadlový satelit Znamja, který po vypuštění na oběžnou dráhu dokázal permanentně osvětlit rozsáhlé sibiřské těžební oblasti. Teď projekt oživil v čínském městě Čcheng-tu, kde takto chtějí v blízké době nahradit systém nočního veřejného osvětlení. V momentě, kdy se začne stmívat, se systém zapne a místo tmy bude v noci stejné šero jako při západu slunce. Pro mluví argument, že to povede ke snížení spotřeby elektrické energie. Naopak argumentem proti takové „kolonizaci noci“ je mimo jiné fakt, že spousta živočichů je na střídání dne a noci závislá. V Rusku se před těmi více než dvaceti lety podobná varování nebrala vážně, projekt ztroskotal jen na technologických obtížích. Můžeme pouze doufat, že se v čínském případě bude námitkám naslouchat pozorněji.

MJ: Ve Tvé knize najdeme i větu, že spánek je jediný moment, kdy jsme si všichni rovni...

NI: V dnešní atomizované společnosti je spánek opravdu jednou z posledních univerzálních zkušeností. Jonathan Coe má ve své knížce *Dům spánku* dialog, kde se mluví o zmíněné Margaret Thatcherové. Coeovy postavy se baví o tom, jak pro ni muselo být hrozné, že se jako velmi mocná žena každý den na pár hodin stávala stejně zranitelnou a bezmocnou jako ten poslední dělník. Spánek – to je ten socialismus, říká se v *Domu spánku*.

Hlavní problém pořád vidím v tom „protispánkovém“ narativu. Ten propagovala nejen právě Thatcherová, ale třeba i Edison, jehož vynález žárovky, umělého osvětlení, je pro dějiny spánku také zásadní, a v současnosti Trump nebo u nás Babiš. Vždyť je to postavené na hlavu, chlubit se, že si neumíme najít čas na něco tak esenciálního, jako je spánek. Že dobrovolně směřujeme k infarktu. Neměli bychom se chlubit spíš tím, jak skvěle jsme se vyspali? ✨

Nikola Ivanov

Intermediální umělec. Ve své práci se v současnosti kromě spánku zabývá také vztahem modernity a kolonizace nočního času. Studuje doktorský program na pražské UMPRUM. V galerii Hraničář v rámci výstavy *Světlo prezentuje autorský film Remain in the Dark*.

Koncepty zrcadlení

Magdalena Deverová

Ve dnech od 23. 1. do 13. 6. 2021 proběhla částečně za oponou koronavirových událostí

v Galerii moderního umění v Roudnici nad Labem výstava Koncepty zrcadlení. Věnovala se fenoménu zrcadlení, převráceného obrazu a osově souměrnosti v konceptuálně zaměřených pracích dvaatřiceti českých (potažmo i slovenských) autorů od 60. let po současnost. Zrcadlení představuje v umění velké téma již od dávnověku, posouvá hranice výtvarných možností a od 60. let umožnilo výrazně rozvinout tendence nových směrů výtvarné produkce (jako byly nekonstruktivistické objekty participativní povahy, kinetismus, op-art, instalace, land-art, body-art, performance či akční umění a video-art).

Podle úvah francouzského psychoanalytika Jacquesa Lacana a italského filozofa Umberta Eca je zkušenost se zrcadlením neoddelitelná od vnímání, myšlení a uvědomování si vlastní subjektivity. Dítě pochopí, že vidí v zrcadle vlastní odraz mezi šestým a osmým měsícem. Nejdříve považuje událost v zrcadle za skutečnost, poté uzná, že se jedná o obraz a nakonec pochopí, že tento obraz odráží jeho vlastní podobu. Lidé si osvojovali princip zrcadlení tisíce let a umějí jej správně užívat „*právě proto, že ví, že v zrcadle není člověk a že pravá a levá strana se má přisoudit tomu, kdo se dívá, a ne tomu (virtuálnímu), který se jakoby dívá na pozorovatele.*“¹ Zrcadla (rovinná) nám podávají věrný obraz, nikoli převrácenou skutečnost (jako např. camera obscura), vytvářejí shodný otisk

reality podle zákona osově souměrnosti. V přírodě se s úkazem zrcadlení člověk potkával odpradáвна. Byl jím fascinován například při pohledu na klidnou vodní hladinu nebo také při efektech výrazných tepelných kontrastů vzduchu při tzv. svrchním či spodním zrcadlení (fata morgana). Podobně tak i duha a měsíční záře jsou důsledkem reflexe paprsků.

—
Vedle samotného fenoménu odrazu slunečního světla od hladké lesklé plochy dominuje obecně v přírodě pravidlo osově souměrnosti.
—

Vedle samotného fenoménu odrazu slunečního světla od hladké lesklé plochy dominuje obecně v přírodě pravidlo osově souměrnosti. Lidská postava, tvář, párové orgány a údy, mikroformy, živočichové, rostliny, plody i stromy, minerály, planety i hvězdy – téměř vše podléhá osově symetrii, kterou příroda vynalezla jako nejuvážnější kompoziční zákon, jenž

se jeví jako nejpraktičtější a neúčelnější. Při určitém vývoji vzniká v přírodě taktéž duplicita – zrcadlení podoby – např. u jednovaječných dvojčat, při mitóze, vytváření klonů apod.

Ať už v podobě lesklé kovové plochy či tenké vrstvy kovu nanesené na spodní plochu skla lidé využívají zrcadlo po tisíciletí jako prostředek, který nahrazuje chybějící orgán (zrak) či rozšiřuje jeho schopnosti. V tomto smyslu nazýváme zrcadlo „protézou“, jež umožňuje čerpat vizuální podněty tam, kam lidské oko nedosáhne. Naučili jsme se jej používat v nejrůznějších oborech a technických odvětvích, ale i v každodenním praktickém provozu (např. při jízdě autem). Kromě účelu reflexního povrchu jako protézy můžeme chápat zrcadlo v mnoha ohledech také jako „kanál“ – tedy „hmotné médium, které umožňuje tok informací“² (např. při odrážení Morseovy abecedy nebo parabolická zrcadla v majáku vysílající světelný signál). Informativní úlohu s sebou zrcadlo přináší též jako symbol. Od dávnověku byla rovněž lesklým předmětům a ušlechtilým kovům přiřazována magická moc a punc výjimečnosti.

Nepřekvapí, že všechny zmiňované významové roviny našly své uplatnění také ve výtvarném umění. Jednou z prvních oblastí, pro niž reflexivní kvalita hrála důležitou úlohu, byla nepochybně magie a s ní související rituální předměty. Zrcadlo bylo od starověku také důležitým symbolem – prostředkem alegorického sdělení. V ikonologii různých kultur představovalo od nejstarších dob atribut bohyň lásky, svůdnosti a krásy, ale také vanitas (pomíjivost), marnivost,

prostopášnost, jednu ze sedmi neřestí – pýchu. Zároveň vystupovalo jako symbol jednoho z pěti smyslů – zraku. V pozitivním ohledu se mohlo vyskytovat též jako atribut neposkvrněného početí, pravdy (neboť nelže), moudrosti, obezřetnosti spolu s hadem či jako alegorie sebepoznání.

S novověkou emancipací umělcovy role na rozdíl od středověkého pojetí umělce-řemeslníka posloužilo zrcadlo v malířství jako prostředek demonstrace opticko-vizuálních tvůrčích schopností; jako protéza – zachycující soustavu simultánních dějů v jedné ploše obrazu i jako komunikační kanál, sdělující divákovi různá poselství. Za zmínku stojí slavný obraz Jana van Eycka Zásnuby Arnolfiniových (1434), kde se v odrazu vypouklého zrcátka zpodobnil vedle hlavního motivu sám autor jako svědek této události, nebo Sedm smrtelných hříchů Hieronyma Bosche (kolem 1480), v němž stívá v Pekle nastavuje divákoví zrcadlo s apelem pro včasnou spásu duše. Oproti tomu manýristický malíř Parmigianino ve svém Autoportrétu ve vypouklém zrcadle (1523–4) sebevědomě dává najevo své malířské kvality při řešení náročného iluzorního zobrazení pro zajištění si budoucích zakázek. Pro dobu renesance a manýrismu (zvláště co se týče italských, holandských a německých mistrů) byl právě princip zrcadlení (ve zkraslených odrazech, sklenicích či v drahých kamenech) prostředkem k posunutí malířských cílů a předsevzetí o krok dál (viz také např. Quentin Massys – Bankéř a jeho žena, 1514; Hans von Aachen – Dva smějící se mladíci [Autoportrét], před 1574 atd.).

V obdobných intencích, kdy zrcadlení umožňovalo prohlubovat umělecký záměr a rozšířit obsahové možnosti dvojrozměrné plochy, postupovalo mnoho dalších tvůrců (připomeňme např. Velázquezovy Las Meninas, 1656; Manetův Bar ve Folies-Bergère, 1882, ale také fotografické podobizny několika osobností z r. 1917 The Five-Way Portrait Marcela Duchampa, iniciátora konceptuálních tendencí ve výtvarném umění). Mohli bychom pokračovat ve výčtu vhodných příkladů dále, ale není to předmětem našeho zkoumání. Mnohem zajímavější je obrat, který nastal v 60. letech 20. století během nově se nastolujících možností,

funkcí umění a způsobů sdělení uměleckých záměrů. Především se však proměnila úloha diváka, který přestal sehrávat pasivní roli pozorovatele indiferentních děl. S novými uměleckými polohami konceptuální povahy (jako byly kinetismus, akce a happeningy, body art, prostorové instalace, land art, video art a objekty variabilního charakteru) se staly divákova interakce, jeho tělesný zážitek a interpretace téměř předpokladem díla. Těžko bychom hledali dokonalejší princip, než opět zrcadlení, které umožnilo vtáhnout do díla okolní prostor včetně diváka a přítomného dění (např. zrcadlový obraz Michelangela Pistoletta Grey Man from Behind, 1961; instalace zrcadlových krychlí Roberta Morrise, Bez názvu, 1965–76; prolomení hranic mezi veřejným a osobním prostřednictvím intimní zpovědi Víta Acconciho – Airtime, 1973 hovořícího

k sobě před zrcadlem na videozáznamu vysílaném v rámci instalace do prostoru galerie).

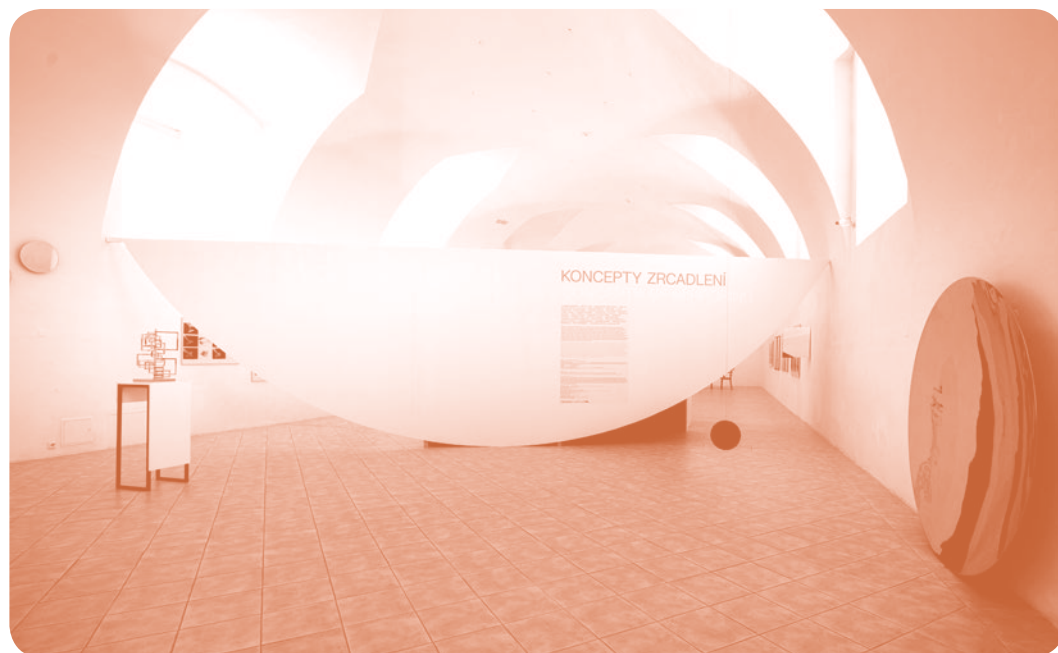
Podle Lacanovy „zrcadlové teorie“ je úkolem každého nově narozeného jedince přejít od fáze ztotožňování se s pozorovanými obrazy (od fáze „imaginárna“) k uvědomění si vlastní individuality a přijetí jazyka – „cizího“ slovníku a způsobu myšlení, které podléhá společensko-kulturním konvencím (k fázi „symbolična“). Jedinec tedy přebírá jednotlivé psychologické role, jak byly vytvořeny ve společnosti. Bere je vážně a zaujímá postoj k tomu, jak o něm společnost hovoří. Přechodový práh reprezentují právě dětské hry před zrcadlem, jež určují představy subjektu o sobě samém. A tak podobně jako v Lacanově vývojové fázi zrcadla, kdy jedinec přechází z „imaginárna“ do „symbolična“, tak i 60. léta představují ve výtvarném umění významný předěl, kdy divákova individualita se stává součástí uměleckého procesu. Neboť jestliže rozpoznáním vlastního dvojníka v zrcadle „dochází k přechodu od globálního a nerozlišeného povědomí o vlastní osobnosti k jasně vymezenému a celistvému pojmu jástvi“³, dochází taktéž u konzumenta výtvarných děl k uvědomění si vlastní úlohy v rámci symbolického jazyka nových forem umění. Divákova pozornost se tak přesouvá od sledování statických obrazů k výpovědnímu aktu a pomáhá svou aktivní účastí umělecká díla formulovat. V tomto duchu je zrcadlový jev zvláště v konceptuálních přístupech nevyčerpatelnou studnicí podnětů a rozšířením formálních i komunikačních prostředků. Jako atraktivní atribut vizuálních přesahů i jako filosofický, psychologický a antropologický fenomén je v umění stále aktuální.

Výstava (čítající objekty, instalace, fotografie, záznamy performancí aj.) umožnila rozehrát dialog mezi ikonickými díly i méně známými experimenty průkopnického období s novějšími pracemi. Snažila se o uchopení tématu zrcadlení ze všech možných úhlů. ✱

¹ ECO, Umberto. O zrcadlech, In: *O zrcadlech a jiné eseje*. Praha: Mladá Fronta, 2002 s. 20.

² Ibidem, s. 23.

³ KRAUSS, Rosalind. Obraz, text a index: poznámky k umění 70. let. In: ČÍSAŘ, Karel (ed.). *Co je to fotografie?* Vyd. 1. Praha: Herrmann & synové, 2004, s. 252.

Magdalena Deverová

Vystudovala dějiny umění na FF Masarykovy univerzity v Brně. Dlouhodobě pracuje jako kurátorka moderního a současného umění v Galerii moderního umění v Roudnici nad Labem. V rámci své profese se zaměřuje na umění instalace (installation art), konceptuální tendence a video art. Paralelně k tomu se věnuje produkci kulturních projektů.

Nové průmysly, povědomé problémy

Kateřina
Smejkalová

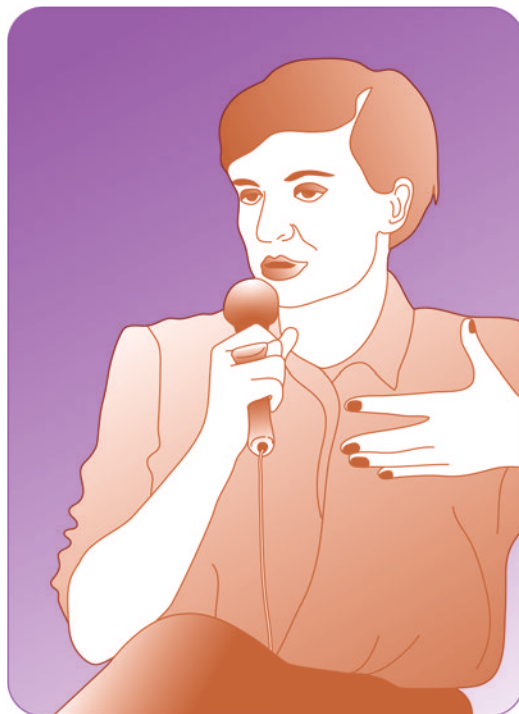
Je již poměrně jisté, že blízká budoucnost bude stát ve znamení rozsáhlých společenských transformací, z nichž přinejmenším dvě se jasně rýsují již nyní – ta první, kterou musí samo lidstvo vyvolat pod vlivem urgentnosti klimatické krize, je co nejnrychlejší transformace na udržitelný způsob hospodaření. Druhá naopak přichází jaksi samovolně, poháněná překotným technologickým vývojem a jeho tržním zhodnocením, přičemž zde politice připadá spíše role brzdicí a usměrňující. Vedle mnoha ostatního tyto proměny fungování společnosti přinesou velké změny pro trh práce, respektive podobu práce obecně. Kultuře v přemýšlení o nich obvykle připadá úloha vsáknout do sebe pracovní síly, které budou jinde přebývat, a takto podmíněným rozvojem pak přispět k celkově lepšímu životu, kde půjde méně o materiální výrobu a konzum a více o kreativitu, setkávání, zážitky a vzájemnou péči. Již nyní můžeme tento přístup sledovat, když strategie pro rozvoj různých regionů, zejména ale těch postižených již nyní strukturální změnou, začínají nově sázet na tzv. kreativní průmysly, jimiž se myslí podnikání v široké škále různých oblastí využívající přiměřeně právě lidskou podnikavost, zručnost a fantazii.

Existují přinejmenším dvě věci, které je třeba mít na zřeteli, aby mohl být takový vývoj v dlouhodobém měřítku udržitelný a splňovat optimistické naděje

Buďme tedy při přemýšlení o transformacích naší společnosti a roli nových odvětví v nich optimističtí idealisté – utopie, fantazii a nadšení budeme potřebovat. Neztraťme ale i schopnost kritické, realistické analýzy stavu věcí a dávejme si pozor, aby to, co jsme si vytyčili, nebylo jen prodloužení dnešních pochybných trendů, ale skutečný sociální pokrok.

s ním spojené. V první řadě by měl vycházet z potřeb a možností regionu, ideálně participativně identifikovaných a inkluzivně implementovaných, a ne být naoktrojován zvenčí. I v tom případě hrozí, zejména právě u strukturálně slabých regionů, v nichž se

rozsáhlé vrstvy obyvatelstva potýkají se závažnými existenčními problémy, že odpovídající proměnu míst, „modernizaci“ chceme-li, kterou to s sebou nutně přinese, nevezmou za svou a odcizí se jim – s odpovídajícími důsledky pro jejich politické postoje. Má se totiž za to, že aktuální vlna politické radikalizace

souvisí právě i s vykořeněním mnoha lidí a jejich odčizením nablýskanému světu těch, kteří ze současné podoby ekonomiky profitují, zatímco oni ne a ještě jsou považováni za zpátečníky, kteří si za to mohou sami, protože se pravidlům hry dostatečně rychle nepřizpůsobili. Takovému štěpení je nutné se v každém případě vyhnout a jeho nebezpečí je reálné – stačí se podívat na světové metropole, které na kreativní průmysly vsadily před námi. V takovém Berlíně, středoevropském centru start-upů a kreativců je zpětně jejich neopatrné usídlení bráno za kořen celé řady sociálních problémů, se kterými se město potýká, zejména všeobecné gentrifikaci netýkající se zdaleka jen bydlení, ale právě celých identitotvorných mikrokosmů starousedlíků.

Zadruhé je nutné pozornost zaměřit také dovnitř této oblasti a ptát se, jakými logikami se vlastně řídí a jestli to skutečně jsou ty principy, od kterých si slibujeme kvalitnější život a lepší svět. Červené kontrolky by se nám měly začít rozsvěcovat už jen tím, že se o nových odvětvích mluví jako o „průmyslu“ a jejich existence se ospravedlňuje tím, že přece také „přispívají k růstu HDP jako každý jiný průmysl“. To vskutku příliš nezni jako svět uspořádaný podle nových principů, ale jako uplatňování těch starých, na mnoho způsobů problematických na nové a nové oblasti, kam se jinak všudypřítomná ekonomizace prozatím vkrádala teprve se zpožděním. I to, jaká zde panuje představa o podobě práce, je spíše vzhled do dystopické než utopické budoucnosti. Start-upová,

projektová a freelancerská mentalita poskytující ve skutečnosti propagovanou svobodu a flexibilitu jen hrstce vyvolených, zatímco pro drtivou většinu znamená spíše nejistotu a prekaritu, skutečně není žádným pokrokem, i když se tak ráda tváří. Zejména pokud bychom ji chtěli při transformaci uhelných regionů nebo po nástupu průmyslu 4.0 vyžadovat po lidech, kteří donedávna pracovali na tradičních, jistých pracovních úvazcích v klasickém průmyslu.

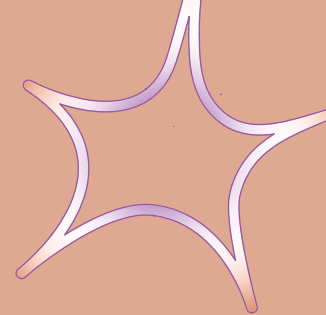
Čímž se dostáváme zpět k tomu, kdo z takové transformace bude vlastně profitovat. Když se dobře zvládne, mohou to jistě být nastupující generace, jejichž kvalifikace se přizpůsobí nové situaci. Většina přechodových generací nám nicméně zřejmě vypadne – a je naivní si myslet, že ne, že se to přece zvládne dobře vybranou rekvalifikací. Nepřiznat si, že náročné přeškolení zdaleka není pro každého, jako pro každého není podnikání nebo kreativní přičinění se, znamená podcenění sociální a politické situace, která se může pak snadno přiostrřit.

Buďme tedy při přemýšlení o transformacích naší společnosti a roli nových odvětví v nich optimističtí idealisté – utopie, fantazii a nadšení budeme potřebovat. Neztraťme ale i schopnost kritické, realistické analýzy stavu věcí a dávejme si pozor, aby to, co jsme si vytyčili, nebylo jen prodloužení dnešních pochybných trendů, ale skutečný sociální pokrok. ✨

Kateřina Smejkalová

Politoložka a publicistka věnující se tématům spjatým s digitalizací práce, genderovou problematikou a také sociologií technologického vývoje. Komentuje společenské i politické dění v Německu. Pracuje jako vědecká pracovníce českého zastoupení německého think tanku Friedrich-Ebert-Stiftung.

Ve virtuálním prostoru jsme ochuzeni o spontánnost

Matyáš Dlab

Rozhovor Anny Remešové s brněnským režisérem a kurátorem Matyášem Dlabem o platformě performativního umění Terén

AR: Terén se v roce 2019 zformoval v konkrétním institucionálním kontextu, spadá pod příspěvkovou organizaci Centrum experimentálního divadla (CED), v rámci něž vytvořil specifickou a hybridní instituci zabývající se performativními formáty ve veřejném prostoru. Z jakých inspirací a potřeb před dvěma lety Terén vznikl?

MD: Na začátku byla výzva ze strany CEDu, která vytvořila prostor pro novou instituci. Reagovali jsme proto především na dosavadní činnost organizace, kterou spoluutváří dvě činoherní scény – Divadlo Husa na provázku a HaDivadlo – s pravidelným programem, který ale běžnou divadelní produkci výrazně překračuje, a v té době končící Divadlo U stolu. Naše východiska jsme formulovali na základě poctivé kritické reflexe běžné divadelní praxe jako takové. Viděli jsme otevřené dveře pro jiný model provozu, který by narušil ustálenou praxi, jež nabízí určité výhody, ale také nesporné limity. Pozitiva klasického provozu jsou v hmotném i strukturálním zázemí pro vznik divadelních děl, který je pak co neefektivnější – má to ale i svá úskalí, protože tato produkce často do velké míry jede ze setrvačnosti. Častou odpovědí na to, proč a jak se realizují konkrétní divadelní díla, je, že jednoduše taková popotávka či tradice existuje, že se to tak dělá nebo musí.

AR: V tom vidím důležitou paralelu i s dalšími kulturními institucemi, které v současné době promýšlí svou pozici ve společnosti, svou historii, ale také roli v různých krizích, kterým čelíme. Například Mezinárodní rada muzeí se pokouší zformulovat novou definici muzea, do níž zahrnuje nejen pečující vztah o objekty, které uchovává, ale také o návštěvníky a veřejnost jako takovou. Na jednu stranu možná jde o hledání nového publika, což by odpovídalo i tomu, že se pokoušíte oslovovat ke spolupráci také členy a členky současné umělecké nebo hudební scény, na druhou stranu to ale vybízí k hledání nových pozic kulturních institucí.

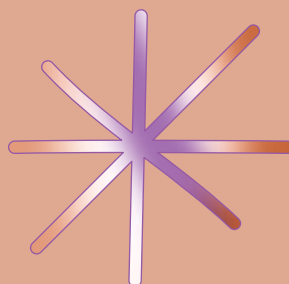
MD: Divadla se výrazněji k hledání či prověřování svých pozic vztahují teď v současné době, kdy je pandemická situace fatálním způsobem paralyzovala. Vhled do institucí je v tomto velmi komplikovaný, protože jsou do velké míry limitované tím, k čemu jsou zřízené a v jakém kulturním poli působí. Nejde jednoduše navrhnout, ať přestanou produkovat standardizovaná díla, situace je mnohem komplikovanější. V současné době dochází k paradoxním situacím, kdy některá divadla skládají jednu neuvedenou inscenaci za druhou, čímž se ztrácí smysl vlastní činnosti. V této chvíli probíhají v organizacích velké debaty o tom, jestli je jejich provoz nastavený správně, jak bude pokračovat do budoucna, k čemu uvolňovat prostředky. Neřekl

bych ale, že na divadelní scéně probíhá skutečně soustředěná kritická debata, myslím, že je situace diskutovaná zejména uvnitř divadel. Divadelní síť české scény je mimořádně hustá a finance, které jdou na její udržování, jsou nemalé, ale veřejná debata je zde paradoxně málo rozvinutá. Částečně ji vedou divadelní periodika, která jsou ale hodně zaměřená na hodnotící perspektivu, nebo Institut umění – Divadelní ústav či solitérní aktivity některých kamenných divadel a aktérů nezávislé scény.

AR: A co to konkrétně přináší Terénu? Je pro tebe současná fáze, ve které se ocitáte, experimentem, institucí, která zkouší odlišné postupy umělecké tvorby, nebo jde o finální model provozu?

MD: Debata ohledně vlastní identity je v CEDu velmi živá – jak o celé příspěvkové organizaci, tak v jednotlivých divadlech. Mně přijde zvlášť důležité uvažování nad schopností umělecké organizace se proměňovat. Nedávno vyšlo páté číslo odborného časopisu CEDIT, v jehož přípravách jsme diskutovali o vizi určité anti-instituce, modelové struktury, která není definitivní a která se vztahuje konkrétně k proměnlivému světu, ve kterém žijeme, a proto se proměňuje s ním. Jak v estetickém poli, tak provozně. Až v tu chvíli začíná experiment a přemýšlení nad rolí instituce – když se vztahujeme ke konkrétní realitě. V příštím roce nebo možná letech si v Terénu chceme udržet tvorbu menšího počtu nákladnějších inscenačních projektů, ale souběžně chceme výrazněji rozvíjet hustou síť subtilnějších akcí, které budují vztahy nás jako organizace s veřejností, ale i vzájemné vztahy místního publika v rámci různých modelovaných realit, sociálních akcí, herních estetik apod. V tom aktuálně vidím další možnost proměny Terénu – více se vztahovat k bezprostřednímu sociálnímu, místnímu nebo kulturnímu okolí, a tím ho reflektovat, konfrontovat i spoluutvářet.

AR: Jak komunikovat toto přemýšlení divákům a návštěvníkům? Děje se to skrze konkrétní umělecká díla, nebo je pro tebe důležité o tom informovat publikum i zvlášť?

MD: Od zahájení činnosti Terénu se pokoušíme o oboje. Na začátku jsme formulovali východiska skoro až formou manifestu a připravili jsme šestidenní program Terénní úprava, který komplexně představil, čemu se chceme v budoucnosti věnovat. Za půl roku

přišel Covid a naše východisko proměnlivosti se ukázalo jako výhodné v tom, že nyní můžeme kontinuálně pokračovat v intenzivní činnosti, které důvěřujeme. Určitý instrumentalizovaný pohled dovnitř organizace teď nejsilněji otevírá projekt, který připravujeme společně s HaDivadlem a kurátorskou dvojicí Vojtěchem Peckou a Katarínou Hládekovou a který by se měl odehrát okolo 20. srpna letošního roku. Bude se jednat o vícedenní soustředěný program, který vědomě pracuje s klasickými letními divadelními prázdninami a bude tematizovat čas odpočinku. Akce bude kombinovat umělecký i mimoumělecký program, skrze který se chceme mimo jiné ptát, k čemu má sloužit městská umělecká organizace přenesená ve volném čase – tedy když nevykonává to, co obvykle dělá, nebo čím se může stát nad rámec samotné umělecké činnosti.

AR: Podstatnou složkou programu Terénu je veřejný prostor, který se dnes intenzivně tematizuje právě v situaci uzavřených kulturních institucí. Můžeš víc popsat, jak s veřejným prostorem Brna pracujete? A jak se vám daří zohledňovat veřejný prostor na internetu?

MD: S Terémem jsme nechtěli vykrývat jenom opoziční pozice nebo vytvářet doplňující činnost vůči mainstreamu. Chtěli jsme překonat obvyklé porozumění alternativám mainstreamu, které jako by měly za úlohu čistě konzervovat nebo rozvíjet nějaké specifické nebo minoritní estetiky. Program Terénu naopak výrazně rozšiřujeme. Snažíme se tím nabídnout například ne pouze jiné žánry, ale spíše nové komplexní přístupy k tvorbě a nové divácké a společenské role. Stejně tak nám nejde ani o to, aby se našim trademarkem stal veřejný prostor. Brněnské divadlo bylo dříve více přítomné ve veřejném prostoru – i nad rámec v současnosti populárních letních scén. Vykročením z divadelních sálů vedlo k venkovním scénám a dějištím, průvodům a pouličnímu umění, což je samozřejmě forma vztahování se k veřejnému prostoru, ale především se jedná o průnik výrazné teatrality do exteriéru. ✨

Matyáš Dlab

Vystudoval Teorie a dějiny dramatických umění na Univerzitě Palackého v Olomouci a Divadelní dramaturgii a Činoherní režii na Janáčkově akademii múzických umění v Brně. Od roku 2014 spolupracuje s uměleckým kolektivem D'epog. V roce 2019 spoluzaložil platformu Terén, třetí scénu Centra experimentálního divadla, příspěvkové organizace města Brna.

Krajinou nerůstu

Karolína Žižková

Hluk autodromu, hladina odkaliště Venuše nebo produktovody plazící se krajinou.

Různorodé vizuální, sluchové i čichové vjemy nám umožnily koncem srpna během uměleckého soustředění Krajina nerůstu objevit Mostecko z nových úhlů.

Okolím jezera Most a Matylda nebo často špatně dostupnými místy Hornojířetínské a Kopistské výsypky nás provázeli botanik Jan Novák, historik Petr Karlíček či architektka Emílie Rážová. Díky změně pohledu na měřítko zprostředkovala samotná chůze novou zkušenost i těm, kteří tuto oblast považovali za relativně známou. Tyto zážitky jsme společně reflektovali v kontextu několika oborů, kterým se ostatní účastníci soustředění věnují, od malby, přes architekturu, až po geoinformatiku. Z mezioborové diskuse pak vycházelo i kolektivní promýšlení ekologických, politických a sociálních souvislostí spravedlivé transformace kraje. Následující text je stručným zamyšlením nad některými otázkami, které nás během soustředění provázely, a jejich širším teoretickým ukotvením.

Z ČEHO TĚŽÍME A CO SE NÁM VYPLATÍ

Kdo rozhoduje o tom, jak bude vypadat budoucnost regionu, a s kým je potřeba proměnu regionu diskutovat? Takové otázky si klade tzv. politická ekologie,

jen geograf Paul Robbins definuje jako empirické společnosti, které se s důrazem na otázku moci zabývá životním prostředím. Kromě akademiků a akademiček tedy zahrnuje toto společenství i ty, kdo se věnují umění či aktivismu. Zároveň má politická ekologie i svou otevřeně přiznanou normativní stránku. Její cíl totiž spočívá v hledání environmentálně i sociálně udržitelných a spravedlivých forem vztahu člověka a přírody.

Tento přístup, některými autory a autorkami chápán i jako teorie či dokonce metoda, se poprvé objevil v 70. letech minulého století. Částečně navazoval na tzv. kulturní ekologii, antropologickou školu, která považovala materiálové faktory, jako je dostupnost konkrétních surovin či typy ekosystémů, za klíčové pro sociální a kulturní uspořádání jednotlivých společností. Bylo ale čím dál zřejmější, že tento způsob vysvětlení fungování společnosti není zcela dostatečný. Zároveň docházelo k rozkvětu kritických sociálních teorií, např. feministických či postkoloniálních, ze kterých politická ekologie čerpá. V neposlední řadě pak na globální úrovni narůstal rozsah a viditelnost environmentálních problémů, a to včetně jejich nerovnoměrných dopadů na různé skupiny obyvatel.

Konflikty související s životním prostředím jsou v první řadě konflikty odlišných zájmů a souborů hodnot, které příroda představuje pro jednotlivé aktéry. O jejich konkrétních pohledech a vztazích k přírodě

mluví politická ekologie jako o tzv. jazycích hodnocení (languages of valuation). Že zmínění aktéři nejsou pouze lidé, ale např. i rostliny či zvířata, připomínala další otázka, na kterou jsme v průběhu soustředění hledali odpověď. Jak zaznělo během jedné ze společných debat, „být člověkem“ můžeme považovat v kontextu

---

Nerůst je založen na hodnotách péče, solidarity a autonomie, vytváření lokálních sítí a zohledňování nelidských aktérů a jejich potřeb.

---

plánování obnovy post-těžební krajiny za značné privilegium, protože lidská perspektiva je běžně považována za nejdůležitější či jedinou.

Nicméně ani všechny lidské jazyky hodnocení nemají v debatách o využití konkrétního území stejnou váhu. Za současnými rekultivacemi tedy nacházíme především logiku tržního zhodnocení, která o vodních

plochách zmíněných v úvodu textu přemýšlí jako o nových místech k rekreaci, která povedou k nárůstu cestovního ruchu, nebo mohou být využita pro výrobu energie. V případě obnovy výsypek se tento přístup nezabývá hledáním přírodě nejbližších ekosystémů v daných podmínkách, ale finanční dostupností a případně následným hospodářským využitím nově vysazených dřevin.

PRORŮSTÁNÍ

Napříč soustředěním jsme naráželi na téma nerůstu, ke kterému se dá přistoupit několika různými způsoby. Za užitečné považuji uvědomit si v první řadě to, co vlastně představuje ekonomický růst. Jako takový je prostým srovnáním hodnoty hrubého domácího produktu v daném období s hodnotou v období jiném. V této jednoduchosti je zřejmé, že se jedná o poměrně nahodilé číslo, které samo o sobě příliš nevyovídá o kvalitě života. V souvislosti s životním prostředím je pak ekonomický růst obzvlášť zavádějící. Hrubý domácí produkt si totiž jako ukazatel přičítá všechny transakce bez rozdílu. Nedokáže přitom rozlišovat negativní jevy, jako jsou např. náklady na odstraňování ekologických škod, které v součtu k ekonomickému růstu paradoxně přispívají.

Radikální kritikou a alternativou ekonomického růstu je tzv. hnutí nerůstu (degrowth) a rozmanité iniciativy, které ho tvoří. Základní myšlenkou nerůstu je odmítnutí úsilí o ekonomický růst bez ohledu na jeho negativní sociální a environmentální důsledky, jako je vykořisťování lidí či znečištění životního prostředí. Předmětem kritiky tohoto hnutí je také nadměrná spotřeba a produkce a jeho cíl představuje spravedlivá redistribuce zdrojů a zmenšení materiálního objemu globální ekonomiky. Nerůst je založen na hodnotách péče, solidarity a autonomie, vytváření lokálních sítí a zohledňování nelidských aktérů a jejich potřeb.

Také v našem vlastním přemýšlení o nerůstu hrála velkou roli témata péče, místního zakotvení či časové kontinuity. Tvůrcím způsobem jsme pak společně navrhovali takové nerůstové instituce budoucnosti, jejichž primárním cílem by nebyl zisk za každou cenu a kterých bychom my sami chtěli být součástí. Nerůstový přístup může mít i podobu každodenního zvažování toho, co můžeme a chceme ještě považovat za komoditu, a o čem již nejsme ochotni uvažovat v rámci této kategorie. Na osobní rovině můžeme přehodnocovat kromě vlastního vztahu k přírodě také vazby k dalším lidem, práci a místu, kde žijeme. Sousedský dům Libuše na litvínovském sídlišti Janov, které jsme v rámci soustředění navštívili, může být příkladem uplatnění těchto principů v praxi.

Smysluplnost společného úsilí o spravedlivou transformaci nejen Ústeckého kraje představuje také činnost hnutí Limity jsme my a dalších místních environmentálních a kulturních iniciativ, se kterými jsme se v průběhu soustředění seznámili. Ostatně, že by takové úsilí nemělo zůstat pouze v mezích individuální odpovědnosti, vysvětlila na principech fungování systémových změn a tzv. bodů působení (leverage points) během závěrečné přednášky Zuzana Harmáčková z Ústavu výzkumu globální změny Akademie věd. ✨

Karolína Žižková

Antropoložka a environmentalistka, věnuje se postkoloniálním studiím a ekologické ekonomii. Zajímá se především o vztahy a přístup k půdě. Žije v Ústí.

Už hrajeme, nebo ještě bojujeme?

Mary C Do normálu se vrátit nemůžeme. Ten takzvaný normál totiž nebyl bezpečný a zvlášť pro určité skupiny lidí představoval mnoho omezení. Pandemie není jedinou krizí, která ohrožuje naše zdraví a omezuje životy, jak jsme si je dosud představovali*.

Je to více než sto let od epidemie Španělské chřipky i vynálezu podivuhodného elektronického nástroje Thereminu, který proslavila svou hrou virtuózka Clara Rockmore, a také od doby, kdy československé ženy získaly volební právo, a tím i možnost zapojit se do veřejného života. Přesto o právech žen i dnes rozhodují muži a na hudební scéně se neustále opakuje otázka, kde jsou hudebnice a skladatelky. Moje oblíbené umělkyně*ci jsou stále dotazované*ni, zda vůbec existují a mě se občas někdo pobaveně ptá, proč mě povídání o podmínkách pro hudební tvorbu obsahuje zmínku o rovném volebním právu. Zatím nemůžeme začít hrát, nejsme tu všichni a nejsme v bezpečí.

Ženy, lidé jiné než bílé barvy pleti a queer lidé stále nemají v naší společnosti stejná práva a svobody, jako bílí muži, kteří mají moc a nastavují pravidla i atmosféru ve společnosti. Takzvaný patriarchát není vinou konkrétního bílého muže ve středním a vyšším věku, který se rozhodl neinformovat se, protože přece to, co ví, mu už stačí, problémy těch méně privilegovaných jsou pro něj námětem vtipů, a potom se vzteká, že mu najednou něco uniká. Je to odkaz historie a problém všech struktur a institucí. Některé vzorce a struktury, především pro bílé cisgender muže, zůstávají neviditelné, nikdy je totiž negativně neovlivňovaly. Ve skutečnosti je nejspíš také někdy omezovaly, ale odměna za jejich upevňování dokázala rozptýlit pochybnosti. A tak opět sebevědomě pokládají otázky bez otazníku na konci a nemají důvod se ohlížet.

Všímejme si struktur moci a předsudků, které ovlivňují naše jednání i přemýšlení o sobě samých

a respektujme se navzájem. K tomu vyzýváme v pozvánkách na akce, které pořádáme v Synth Library, v pražské Knihovně syntezátorů. Založily jsme ji společně s hudebníci a lektorku Alissou DeRubeis, která pochází z USA, kde také spoluzaložila původní S1 Synth Library. Téměř 20 let po založení kolektivů female:pressure a sítě Pink Noises, které se zabývaly

Jako motto jsme si v Synth Library Prague zvolily* i výzvu k uvědomělému naslouchání, neumlčování žádných identit a přístupů a ujištění, že všechny barvy a tvary mají moc ovlivňovat změny, které se dějí – tedy i ty v naší společnosti.

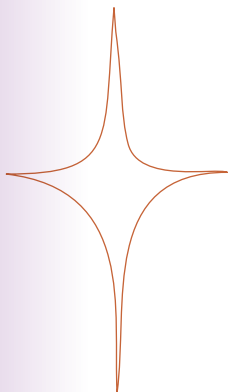
postavením žen na elektronické hudební scéně, jsme i my řešily velmi podobné problémy – od znevýhodňování ve vzdělávacím systému, dvojího metru a výsměchu, po objektivitaci a násilí – a chtěly jsme se pokusit v malém měřítku kultivovat podmínky pro učení, tvorbu a diskuzi v oblasti hudby, zvuku, hudebních nástrojů a technologií, a také přispívat k vztahů a vzájemnou péči, která je pro nás dnes důležitější než co a na co hrajeme. Pokud zjišťujeme, že nám v cestě i za

samotným učením, hraním nebo tvůrčím vyjádřením, stojí nějaké překážky – a ta situace je velmi podobná v případě jiných žen a ještě horší v případě žen tmavé pleti nebo trans* umělkyně*ců – cítíme nutnost zabývat se tím, jak my samy můžeme přispět k jejich odstranění alespoň v našich kruzích a prostoru, který budujeme, tak abychom si mohly vytvořit celistvější obrázek o hudbě a zvuku, o tom, jak mohou znít, kdo je ovlivňuje, jak je můžeme vnímat, mluvit o nich a reflektovat jejich i svou roli ve společnosti. Chceme, aby zvuk, hudbu i podobu nástrojů mohla uchopovat a ovlivňovat širší skupina lidí. Chceme improvizovat společně. Víťame chaos a intuici.

Jako motto jsme si v Synth Library Prague zvolily* i výzvu k uvědomělému naslouchání, neumlčování žádných identit a přístupů a ujištění, že všechny barvy a tvary mají moc ovlivňovat změny, které se dějí – tedy i ty v naší společnosti. Je to zároveň výzva k tomu, aby ten proces uvědomělého naslouchání, vzájemného respektu a tím i učení a odnaučování nikdy neskončil, výzva k odmítnutí rasismu, sexismu, ableismu, konzumerismu, toxického individualismu apod. Nechceme, aby naše tvůrčí procesy ovlivňovaly jen finanční zájmy vlivných subjektů hudebního průmyslu, naše vztahy tlak na kompetitivnost a výkon, a naši hodnotu vlastnictví určitých produktů, jejich množství nebo to, jak jsme schopny* i monetizovat své pocity, nápady, dokonce i vztahy. Můžeme to hrát jinak?

Když mluvíme o uvědomělém naslouchání, tedy inspiraci myšlenkami hudebnice a skladatelky Pauline Oliveros, přemýšlíme také o tom, komu jsme zvyklé* i nebo komu musíme naslouchat, a co nás to učí. Jak by to mohlo vypadat, kdybychom se rozhodly* i upřednostnit naslouchání a péči? Měnil by se náš vztah k nástrojům, způsob sdílení hudby, naše vzájemné vztahy i vztah k našemu životnímu prostředí. Stejně všichni tuší, že hrát proti němu dál nepůjde.

Marginalizovaným skupinám je často doporučováno, aby se nebály a šly do toho, „chopily se příležitosti“ a nepochybovaly o sobě. Ale bez snahy o změnu podmínek a pohledu společnosti na ně samotné se nemohou nikdy opomíjené hlasy uchytit a naplno rozvíjet. My věříme v možnost a důležitost „odklonění se“, vymknutí se do bezpečnějších prostorů, ve kterých se nemusíme neustále obhajovat a dožadovat práva v nich být. Ve kterých můžeme společně zjišťovat, jak by se nám mohlo lépe a svobodněji společně hrát, abychom neměly* i pocit, že musíme neustále bojovat. ✨

Mary C

Marie Čtveráčková aka Mary C je hudebnice, kurátorka, lektorka a hudební publicistka. Jako redaktorka působí na ČRo Rádiu Wave. Je spoluzakladatelkou kolektivu ZVUK a Synth Library Prague, prostoru pro sdílení, tvorbu, diskuzi a experimenty v oblasti elektronické hudby.

Kino Hraničář

Lukáš Pokorný

Boxer, který se vždycky zvedne. Všichni známe tuhle filmovou klasiku, dnes už spíše kliše. Je jedno, kolik hlavní postava dostane ran (těch od života i doslovných), vždycky najde dost sil se zvednou a bojovat dál.

Nemůžu si pomoci, ale při pohledu na souboj toho našeho kina v srdci Ústí s historií světa okolo si představuji právě toho filmového boxera. I kdybychom se dívali pouze na historii nedávnou...

(Málem) finální úder pro kino Hraničář přišel s otevřením multikina v obchodním domě Fórum v roce 2010, kdy ho jeho majitel uzavřel. Pár let pak sbíralo dech, aby mu v roce 2014 na nohy pomohly místní osobnosti kolem Fakulty umění a designu a Činoherního studia.

Pomalu se dostávalo do kondičky a hledalo svůj hlas a smysl v nové době. Svě místo si v srdcích diváků sice uhájilo, ale jeho pozice byla spíše outsiderská. V roce 2019 se proto rozhodlo oslovit své diváky o pomoc a digitalizovat. Chtělo také nabídnout nejnovější filmové zážitky v řádově vyšší kvalitě.

Úspěch. Gratulace. Nové technologie zafungovaly, kino se pravidelně plnilo. Hraničář se rval o své místo skoro jako za mlada a budoucnost vypadala nadějně. Netrvalo to ale ani dva měsíce a přišla pandemie. Rána přímo na solar. Skoro dva roky střídavě zavřeného a omezeného provozu změnilo kinoprůmysl i diváka. Filmových premiér je více než kdy dřív, přesto se kina příliš neplní. Nejen Hraničář se proto ptá, co dál?

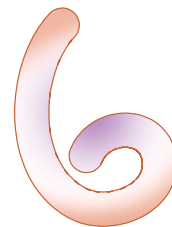
Co víme jistě, tak že Hraničář to opět nevzdá. Pravidla se změnila, je potřeba se přizpůsobit. Nabídnout něco nového, něco jiného. Kino jako pasivní zábava většině diváků už nestačí. Se všemi dostupnými on-line službami mají prvotřídní kinematografii na dosah webového prohlížeče. Kino musí být zážitek. A to je i náš cíl.

Úterky proto pro vás připravuje dramaturgii Petr Kuneš v rámci sekce Klubové kino. Můžete se tak těšit na filmy, které v multiplexech pravděpodobně ani neuvídeíte. Filmy neotřelé, s přesahem, pro diváka, který hledá něco, co si v prohlížeči nepustí. Čtvrteční filmy pro vás pak vybírám já. Jsou to filmy divácky

přístupnější, přesto s nepopíratelnými kvalitami, kterým velké plátno a kvalitní zvuk prostě sluší. A nakonec neděle patří dětem a divácky úspěšným filmům.

Vedle projekcí pečlivě vybraných filmů ale hledáme i jiné způsoby, jak vám zprostředkovat silnější zážitek. Ať už jde o debaty ke společenským tématům v rámci programu Film a společnost, filmové workshopy, úvodní komentáře k filmům nebo jiné doprovodné aktivity. Cest je mnoho, proto je pro nás nakonec nejdůležitější, co se líbí a co baví vás – diváky.

Kino(rváč) Hraničář se tak těší na společné zážitky i v dalších letech! ✨

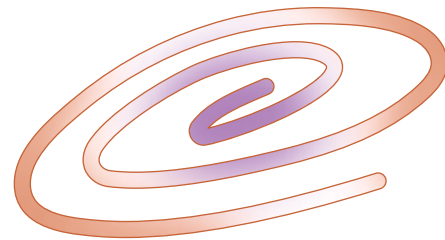

Lukáš Pokorný a Petr Kuneš

Dramaturgii kina Hraničář pro vás diskutují, probírají u kafe, sepisují, doplňují a přepisují Petr Kuneš (bývalý šéf kina Mumie) a Lukáš Pokorný (současný šéf projekce kina Hraničář).

ELBE DOCK 2021

Filip Kršiak

Filmový festival, který i letos pokračuje v posouvání hranic toho, co si pod tímhle spojením představíme. Udělení Ceny Pavla

Kouteckého pro nejlepší domácí dokumenty, které do Ústí doprovodí i jejich tvůrci, rozšiřuje i soutěžní sekce ELBE DOCK, vedle které se dokumenty představují po boku hraných filmů. Díky festivalu se letos otevrou i masivní vrata místního protiatomového krytu, který naplní takřka desítky site-specific instalací. Do Ústí se ale přijede debatovat i o pornu – moderátorkami diskuze s aktérkami a aktéry přímo z byznysu budou Ivana Veselková a Zuzana Fuchsová (Buchty, Radio Wave). A k tomu debuty od Spielberga i Camerona, gay zombie hororová komedie, koncert kapely P\|ST i berlínské královny jódlování Doreen Kutzke. ✨

Filip Kršiak

Ředitel festivalu Elbe Dock a spoluzakladatel distribuční společnosti Krutón. V letošním roce se stal ředitelem nového pražského kina a multifunkčního prostoru Kavalírka.

Filmový festival Litoměřice 2021 a Kinoklub Ostrov Litoměřice

Hana Galiová

Filmový festival Litoměřice se za 21 let stal významnou a tradiční událostí s širokým územním i diváckým dosahem

na Litoměřice, Ústecký kraj, Prahu a další města. Vyplňuje mezeru mezi velkými soutěžními festivaly, tematickými a národními přehlídkami či semináři. Je unikátním projektem, který nabízí divákům nesusoutěžní filmový program kombinující ověřené tituly promítané z 35 mm pásu s odvážnými formálními postupy aktuální tvorby světových festivalů a jinde nezhlédnutelné filmy, např. s živým hudebním doprovodem. Cílem je pěstovat v divácích touhu vidět tyto snímky na velkých plátnech či v alternativních prostorech a být součástí kulturního dění. Přínosy spatřujeme v pestrosti nabídky filmů i prostoru, v atmosféře a úzkém kontaktu s diváky. Filmový festival každý rok vybírá jedno zastřešující téma pro svou dramaturgii jak ve výběru filmů, tak doprovodného programu. V posledních letech to byly Barvy, sny a fantazie (rok 2021), Cesty a osudy (2020), Touha a vášně (2019), Nespoutanost, nezávislost, svoboda (2018). Nedílnou součástí každého festivalu jsou besedy s tvůrci filmů,

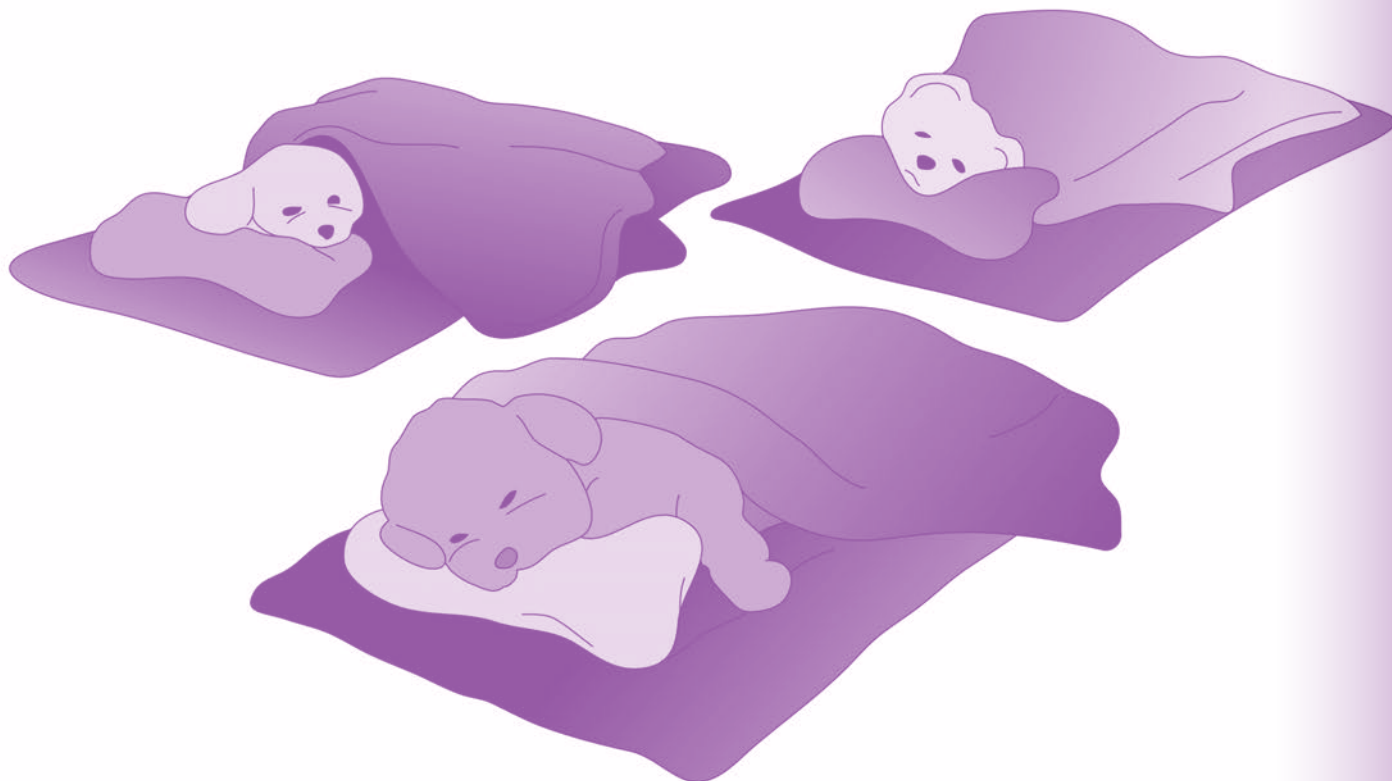
workshopy, diskuze, vernisáž, koncert. Mezi hosty, kteří v posledních letech navštívili Filmový festival Litoměřice, patří: režisér Jan Foukal a herec Jan Střejcovský, režisér Jindřich Andrš a střihač Lukáš Janičík, který je spolu s Alanem Sýsem zároveň dramaturgem festivalu, režisér Otakar Votoček, filmový historik David Čeněk, režisér Noro Držiak, scénárista Ivan Arsenjev a mnoho dalších. Festival se koná na několika místech v Litoměřicích: v kině Máj, v divadleku Minimax, v knihovně K. H. Máchy, v letním kině na Střeleckém ostrově, které považujeme za domovskou scénu Kinoklubu Ostrov, jež je pořadatelem Filmového festivalu a zároveň v Litoměřicích provozuje v letní sezóně zmíněné letní kino na Střeleckém ostrově, kde kromě projekcí pořádá bonusové večery ve formě koncertů, gastronomických večerů, divadel, přednášek a besed. Kinoklub Ostrov je nezisková organizace, která byla založena v roce 1998. Na její činnosti se podílí parta nadšenců pro film, komunitu a kulturu, kteří věnují svůj volný čas rozvoji nejen prostoru letního kina, promítání a zajištění provozu letního kina, ale i udržování nabídky kulturních aktivit a akcí v Litoměřicích. ✨

Hana Galiová

Organizátorka kulturních akcí a filmových projekcí zejména v letním kině v Litoměřicích, příležitostná autorka článků z oblasti divadla, tance a nového cirkusu, od roku 2016 ředitelka a koordinátorka Filmového festivalu Litoměřice.

Jak jsme si užili dánské „hygge“

Lucie
Netušilová

Víte co je „hygge“? Ne?
Tak nejlépe to poznáte,
když se vydáte do
Skandinávie a navzdory

tomu, že slovo má původ v norštině, zamiřte raději do Dánska, kde tento výraz našel svou domovinu.

My jsme se s částí hraničářského týmu do Dánska vydali. Na začátek června totiž připadl termín konference Trans Europe Halles (TEH) – síť, nebo chcete-li platformy, se sídlem ve Švédsku, která sdružuje kulturní centra napříč Evropou a jejímž členem je Hraničář od roku 2019. Konference se pak každoročně

koná v místě působení některé z členských institucí. V letošním roce to byla Maltfabrikken v dánském Ebeltoftu a setkání neslo název Cultural Impact Now! 2021.

Ebeltoft je starý námořní přístav s přibližně sedmi tisíci obyvateli, přímořské letovisko s dlážděnými uličkami a nízkými hrázděnými domy, se starou válečnou fregatou v přístavu upravenou na muzeum, s filmovou školou a významnou sklářskou tradicí... a také s Maltfabrikken. Povídání o této stavbě vydá na celou knihu. Genius loci bych do pár řádků tohoto článku stejně nedostala, tak jen stručně – jde o velmi citlivě zrekonstruovanou bývalou sladovnu, červenou dominantu města, transformovanou na kulturní víceúčelové centrum s knihovnou, galerií, hernou pro děti, coworkingovými a konferenčními prostory, restaurací, obchodem se suvenýry, perfektně vybavenými dílnami... a malým pivovarem. Sešly se tu zhruba dvě stovky zástupců členů TEH, aby společně strávily tři dny nadupané programem.

Hlavním tématem konference – tak jako v loňském a letošním roce v mnoha jiných oborech – byl dopad pandemie na kulturu. Ukazuje se, že nám nyní kulturní a komunitní život chybí víc než kdy jindy. Zároveň vidíme, že je jako oblast veřejného života na chvostu podpory vlád téměř všech evropských zemí. Proto se hovořilo především o tom, jak by měla kulturní centra a instituce společně vymezit svůj přínos a dopad na společnost a jak mohou nadále naplňovat své poslání.

A co jsme stihli my? Tak já osobně vyrobila vlastnoručně tři stoličky s instruktorem Torem, utkat kobereček s Anne-Sofie a udělat z něj obraz, navštívit muzeum skla a pomalovat tři pokojíčky v táboře pro uprchlíky.

Další akcí platformy, tentokrát v bratislavské Nove Cvernovce, bude 7.–10. 10. 2021 TEH Camp Meeting

s názvem Trust... důvěra... důvěra v demokracii, v instituce, důvěra mezi lidmi, ale také důvěra v sebe sama.

Význam letošní TEH konference nevidím jen ve schůzi valného shromáždění, odborných seminářích a panelech. Mám dojem, že to důležitější se děje až potom; společné tvoření, hodování a osobní rozhovory. Inspirativní povídání o tom, co se povedlo či nepovedlo, jak kde funguje spolupráce se zástupci města, no a nebo nefunguje, co se kde osvědčilo. Právě taková setkání mohou být příkladem dobré praxe pro nově vznikající Platformu kulturně kreativních odvětví Ústeckého kraje (kreativni.uk).

A co tedy vlastně znamená „hygge“? Životní styl, tak jak jsme ho okusili během pár dní v dánském Ebeltoftu. Zkusila jsem tento termín zadat do internetového vyhledávače a našla jsem tento text: „Když někdo hovoří o „hygge“, má na mysli pocit útulnosti, důvěrnosti, bezpečí a tepla. „Hygge“ je však více než jen pouhý trend. Je to spíše způsob života, který je příslibem pocitu štěstí během všedních dní.“ Tak to přesně byl Cultural Impact Now! 2021. Alespoň pro mě. ✨

Když někdo hovoří o „hygge“, má na mysli pocit útulnosti, důvěrnosti, bezpečí a tepla. Jedná se o životní styl, který má kořeny ve Skandinávii a je svázán především s dánskou životní kulturou. Ten, kdo žije hygge, si umí užít života a umí si vychutnat okamžiky a zážitky – ať už jde o velké věci, nebo o drobné detaily.

Lucie Netušilová

Absolventka Pedagogické fakulty TU v Liberci. Od letošního roku pracuje v Hraničáři, kde se věnuje grantovým projektům, fundraisingu a stará se také o program pro školy.

Mág ze severu

Jiří
Hölzel

Rozhovor s Jiřím Hölzelem o počítačových hrách, umění a interaktivních experimentech.

MJ: Pojdme začít městem Ústí nad Labem a jeho okolím. Díky studiu na FUD jsi tu strávil několik let. Jak se Ti tu žije a jak se aktivně zapojuješ do jeho dění?

JH: V Ústí žiji přibližně deset let a za tu dobu zde vzniklo i zaniklo spoustu zajímavých věcí. Je tu sice mrzutá politická situace, která drží celé město v jakési mlhavé nejistotě a od dob, co zde bydlím, potkávám stále stejné, možná i o něco větší díry, stále ty stejné rozvalené betonové tvary neznámého původu a místo výstavby smutně sleduji bourání, zánik a zkázu. Bylo by jednodušší odjet a zůstat v Praze, kde jsou pracovní příležitosti příznivější, ale Ústí je v něčem velice specifické a skýtá z mého pohledu mnoho potenciálu.

MJ: V Hraničáři působíš nejen jako aktivní člen spolku, ale také vystavuješ na aktuální výstavě Světlo. Mohl bys popsat proces vzniku své site-specific instalace a vztah ke kamenitým suťm a horninám v Krušných horách?

JH: Instalaci jsem vytvořil speciálně pro vstupní schodiště do galerijního prostoru. Rozhodl jsem se ho pojmout jako mentální přechodovou komoru, která diváka naladí na vnímání dalších částí výstavy. Nad schody a zároveň divákovi hlavu jsem zavěsil velký kámen položený na prohýbající se kovový grid, který ilustruje zakřivení časoprostoru. Díky kombinaci světelných a akustických jevů vytváří iluzivní hru světla a stínů, která odkazuje k počátkům lidské imaginace v protikladu s něčím pevným, elementárním a dobře známým. Také zde figuruje jakási odvrácená strana (hmota/antihmota) taktéž zakřívující časoprostor, která je okem téměř neviditelná, spíše jen tušená.

MJ: V rámci svého doktorského studia se zajímáš o obor nová média a technologie. Jakým konkrétním tématům se věnuješ? A jak vidíš své umělecké projekty v čase – je to kontinuum?

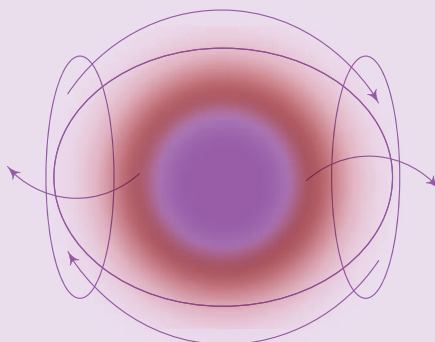
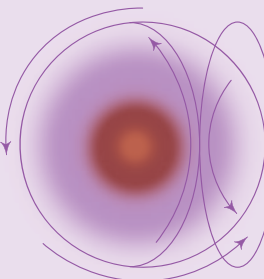
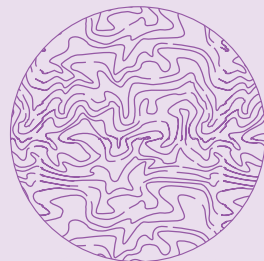
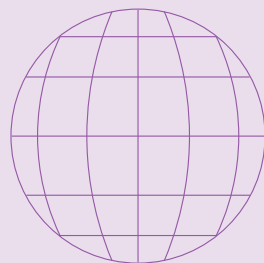
JH: Poslední dobou se snažím trochu více experimentovat s médiem a hledat nové formy, díky kterým se mohu více naučit a probádat do hloubky daná témata. V rámci svého doktorského studia jsem se rozhodl zkoumat počítačové hry jako umělecké médium. Dílčími tématy mého bádání jsou témata jako gamifikace, screenshots, in-game fotografie nebo prostorovost.

MJ: V minulém projektu, který jsi prezentoval v rámci Forget Heritage, jsi zmiňoval, že své umělecké projekty využíváš jako katalyzátory společenských změn. Jak se to projevuje? A jak ovlivňuje tvoje umělecká citlivost tvoji práci ve studiu Warhorse?

JH: V projektu WAITING FOR PROGRESS... pro Forget Heritage jsem experimentoval s počítačovou hrou, jako se sdělovacím nástrojem z pozice hráče (umělce, nikoli autora (herního studia)). Využil jsem vnitřní herní mechaniky populárního budovatelského simulátoru Cities Skyline, který dokáže skrze sofistikované mechanismy simulovat budování městské

infrastruktury a reagovat na reálné potřeby obyvatel jako například propracovanost veřejné dopravy, komunikačních sítí, dostupnost sociálních a zdravotních služeb, kulturních a vzdělávacích institucí i kvalitu životního prostředí.

Práci ve Warhorse jsem si chtěl zkusit kvůli doktorskému studiu. Díky pandemii COVID-19 jsem měl více času se připravit a získat práci v herním studiu. Cítil jsem také potřebu se posunout dál, abych

nezahnil a abych se po čase mohl vrátit zpět do školství i trochu čerstvěji. Zajímala mě také možnost uplatnění uměleckého vzdělání, jelikož je tato práce často spojovaná s technickými obory. Myslím si, že lidí s uměleckým cítěním a vzděláním je v těchto oborech málo. Nevím přesně, jak posoudit své uplatnění umělecké citlivosti, ale vnímám jisté výhody ve schopnosti rešeršovat a přemýšlet o věcech v kontextu. Zároveň

jsem se díky této práci začal více zajímat o geologii, geografii a krajinu ovlivněnou lidskou činností. Tak, jak jsem dříve vnímal krajinu spíše intuitivně, dnes ji vnímám mnohem víc členitě, fyzikálně, časově, tekutě a vrstvenatě.

MJ: Jsi jedna z hlavních dramaturgických hlav festivalu FIK. Na jakém programu se podílíš?

JH: Uvědomil jsem si, že tak velké univerzitní město nemá žádné herně vývojářské studio, což je v kontextu České republiky poněkud zvláštní. Chtěl jsem podnítit, inspirovat a aktivizovat zdejší hráčskou i nehráčskou komunitu k většímu zájmu o herní médium, které se dá vnímat zcela jinou optikou.

V prvním ročníku vystoupil například Vlastimil Veselý jakožto veterán osmibitových počítačů a Ondřej Trhoň s jeho analýzou hráčů a hráček v důchodovém věku. V dalším ročníku (on-line) si pro nás připravil přednášku Vojtěch Vaněk společně s jeho ateliérem Duchů (FaVU VUT).

Letos plánujeme společně s Martinem Dedkem uspořádat open call na FIK Gamejam, v rámci něhož oslovíme různé zajímavé herní ateliéry na vysokých školách (z celého světa), aby pro nás vytvořili hru do specifické arkádové mašiny, kterou budeme s Martinem stavět přímo pro potřeby FIKU. Návštěvníci si pak můžou přijít zahrát přímo do foyer Hraničáře, kde bude mašina stát v průběhu celého festivalu.

MJ: A zakončila bych to otázkou na nový ateliér, který vzniká na pražské UMPRUM a Ty ho společně s Janem Netušilem povedeš. V září nastupují první studenti, tak co plánujete?

JH: Dalo by se říct, že fungování ateliéru pro nás začalo již po našem zvolení. Setkali jsme se s přecházejícími studenty a z nasbíraných podnětů jsme plánovali náš start, který není zatím jednoduchý, jelikož stále nemáme dostavěnou novou budovu UMPRUM v Mikulandské ulici. Momentálně sestavujeme nákupy vybavení a plánujeme společný plenér, kde bychom se chtěli navzájem lépe poznat. Už teď mám ale dobrý pocit z party, co vznikla během přijímacíků. ✨

Jiří Hölzel

Vystudoval obor Interaktivní média na Fakultě umění a designu UJEP, kde pokračuje v doktorském studiu (Umělecké přesahy v GameArtu, herních principech a analýza gamifikovaných systémů). Pravidelně se účastní gamejamů a v rámci Festivalu ilustrace a komiksu (FIK) připravuje videoherní blok.

Hraničář dětem

Barbora Kropáčková

níci cítili dobře a rádi se k nám vraceli. Děti jsou také nejlepšími kritiky a my se díky jejich zpětné vazbě stále posouváme a zlepšujeme.

MĚKKOST HRAVENIŠTĚ

Rádi oslovujeme ke spolupráci kreativní umělkyně a umělce, aby vytvořili nové herní prvky do našeho všemi dětmi milovaného dětského koutku a vstupu do galerie – Hraiveniště. Tentokrát se úkolu zhostila umělkyně Laura Filáková – studentka FUD UJEP z ateliéru Objekt – Prostor – Akce, která vytvořila unikátní měkké herní prvky. Laura ve své práci často hledá nové způsoby citlivosti, rozvíjí empatii a tím

V Hraničáři bereme program pro děti opravdu seriózně. Chceme aby se u nás nejmenší návštěv-

reaguje na nedostatek fyzického dotyku a starostlivosti způsobené zejména covidovou pandemií. Dětská návštěvníci mají možnost obklopit se objekty, jenž svoji interaktivitou povzbuzují k tvořivosti ve hře, úkrytu, lenošení i odpočinku.

PROSTOROVÁ ANIMACE

V době karantény jsme si jako všechny ostatní kulturní instituce lámali hlavu, jak předat náš pravidelný program dětským divákům on-line formou.

Navázali jsme na naše loňské video kurzy ploškové animace a připravili pro děti sérii prostorových animací, ve kterých se snažíme o propojení s tématem veřejného prostoru a nabádáme děti k větší vnímavosti svého okolí a k potřebám komunity. Naši lektori Vašek, Klára a Kája skrze jednotlivé díly učí děti, jak si napsat vlastní scénář k animovanému filmu, základy střihu,

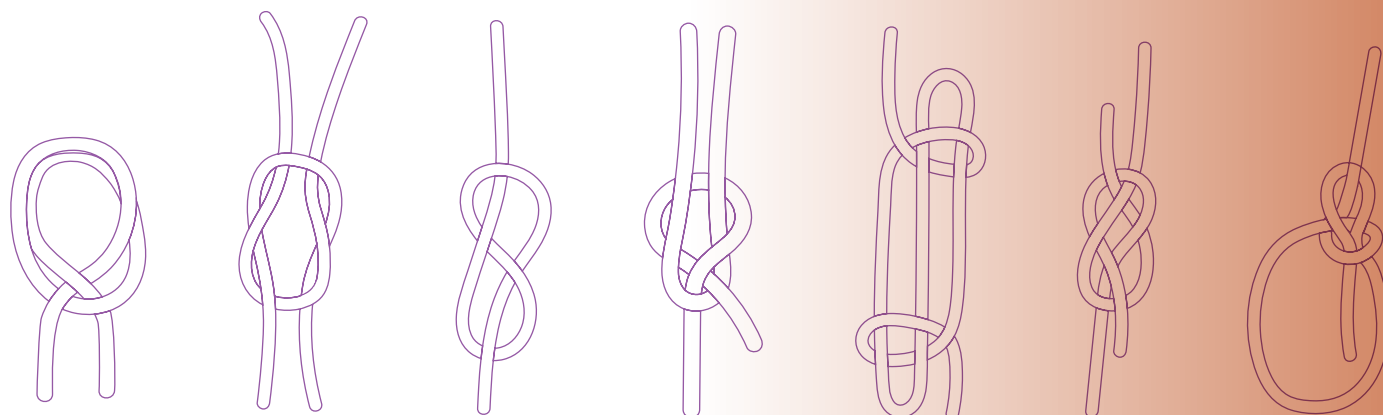
postprodukce, ale současně se děti ptají, jak vypadá okolí jejich domova a co by se případně ve veřejném prostoru dalo zlepšit.

Předkládají náměty na zamýšlení a podněty k tomu, jak jako dítě alespoň trochu přispět k diskuzi o prostoru pro lidi. Stejně jako u všech výsledků i u animovaného filmu platí, že malými kroky můžeme dojít k něčemu, na co jsme právem pyšní.

KDO SE BOJÍ, NESMÍ DO MĚSTA

Letos jsme pod hlavičkou Galerie Hraničář vydali v pořadí již čtvrté pracovní listy, které jsou volně ke stažení na našich webových stránkách.

Vznikly jako vzdělávací materiál k výstavě Komu patří město a mohou obohatit školní výuku, ale pracovat s nimi lze i doma. Pro snazší orientaci v jednotlivých úlohách vydáváme nově také stručnou

metodickou příručku se základními informacemi pro pedagogy a rodiče. Součástí listů je i stolní hra, která hravou formou završuje celou řadu pracovních listů.

Na motivy pracovních listů vznikl krátký video seriál z prostředí Ústí nad Labem, ve kterém se samotné děti vyjadřují k veřejnému prostoru v našem městě. Společně s průvodkyní Bárou věnují pozornost jednotlivým lokalitám a městským čtvrtím. V závěru procházky vždy společně vyplní konkrétní pracovní list a společně debatují nad úkoly, které jsou jeho součástí. Videá tak mohou sloužit jako ilustrační materiál, jak správně listy používat a zapojit děti do uvažování nad veřejným prostorem.

MÁMO, TÁTO JDE SE VENI!

Během jarní pandemie, kdy byly zavřené školky, jsme pocítili potřebu povzbudit rodiče s úplně nejmenšími dětmi a podpořit pobyt venku na čerstvém vzduchu mimo on-line svět.

Každý měsíc jsme se vydávali na jedno z méně známých dětských hřišť v Ústí nad Labem, kde byl pro děti připravený časově nenáročný program uzpůsobený jejich dovednostem a věku. Putování po dětských hřištích bylo ale obohacující také pro rodiče, kteří se dozvěděli něco málo z historie výstavby, vývoji designových prvků a podobě tohoto městského fenoménu. Jednotlivé procházky jsme také dokumentovali a mohou nadále sloužit jako inspirace na krátké výlety s kočárkem.

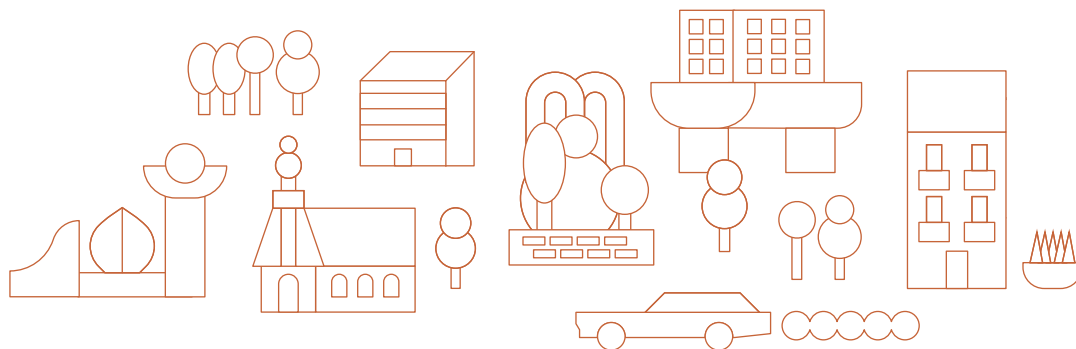
LÉTO VE MĚSTĚ

V pořadí již druhý ročník letního příměstského tábora, tentokrát na téma MĚSTO! Na prázdniny podle nás totiž není nutné jezdit na venkov, když i samotné město má co nabídnout. A že toho bylo! S dětmi jsme podnikali každý den krátké výpady do ulic, zkoumali rostliny v parcích, městskou architekturu a vyzkoušeli si netradiční výtvarné techniky jako graffiti nebo práci s fotochemií. Nechybělo ani koupání a zmrzlina!

KOMPOVANÁ ODPOLEDNE

Přestože byl tento školní rok poznamenán nepříjemnou pandemií, zvládli jsme v omezeném provozu a přísných hygienických podmínkách překlenout jarní měsíce a znovu obnovit činnost během léta. Podařilo se nám seznámit děti s novým celoročním výstavním cyklem Světlo skrze netradiční workshopy. Děti si u nás mohly vyzkoušet kurz light graffiti, jednu z nejstarších fotografických technik solarografií nebo výtvarnou dílnu zaměřenou na výrobu lampionů. Těšit se můžete opět na nové pracovní listy a pravidelné galerijní animace pro žáky a studenty od mateřských až po střední školy.

Na viděnou v Hraničáři! ✨

Barbora Kropáčková

Příležitostná umělkyně, pravidelná chůva.
Lektorka a dramaturgyně programu
pro nejmenší.

Festessen

Po více než 70 letech jíme na zbytcích nádobí po předcích, po lidech, kteří po staletí utvářeli zdejší krajinu, po Němcích. Minulost konzervovaná v zatuhlém magmatu sopky poválečných dějin Československa. V lese vyhrabáváme z jámy zbytky talířů, hrnků, polévkových mís, lahví od piva. Střepy vyvolávají živé představy opuštěných kuchyní, domovů. Jsou to úlomky rodinných příběhů. Krajina kouzelných skládek.

Lucie Králíková a Kateřina Houbová vybdily k bdělému snění při společném putování srpnovou krajinou Českého středohoří, v jehož cíli čekala prostřená slavnostní hostina na počest léta i vzácné možnosti být pospolu. ✨

Lucie Králíková

Zahradní architektka a umělkyně tvořící pod jménem Efemér. Její tvorba souvisí s rostlinami, krajinou, lidmi a pamětí. Zabývá se zkoumáním konkrétních lokalit a reflexí vztahů mezi místem, tradicí a jejich současnou (opomíjenou) hodnotou.

Kateřina Houbová

Designérka, která v letošním roce dokončila bakalářskou práci v Ateliéru Skla na FUD UJEP. Ve své tvorbě usiluje především o to, aby člověka navedla k ohleduplnějším rozhodnutím a jednáním nejen k přírodě, ale i k sobě samému.

Slunce, vlna, rostliny

Pavlína Loskotová a Anežka Vítková se věnují experimentálnímu barvení za pomoci přírodních materiálů. V nejbližším okolí města, u řeky nebo na zahradě sbírají rostliny, které využívají k obarvení vlny nebo hedvábí. Pravidelně pořádají setkání zájemců o ruční pletení, které následně sdílejí na sociálních sítích pod [#sluncevlnarostliny](#). Můžete se přidat i vy. ✨

Pavlína Loskotová a Anežka Vítková

Pavlína vystudovala Katedru výtvarné kultury na PF UJEP. Anežka je absolventkou ateliéru Oděvní a textilní design FUD UJEP. Autorky spojuje zájem o přírodní experimentální barvení. Uvědomují si negativní dopad umělých barviv na kvalitu vody a životní prostředí, který jim není lhostejný.

28. 9.—4. 10.

ELBE DOCK

Ústí nad Labem, Drážďany | mezinárodní festival dokumentárních filmů

4.—8. 10.

Den architektury

filmy, diskuze, workshopy pro děti

8. 10.

Ústecký architektonický průvodce 1948—1989

křest rozšířeného vydání

14.—24. 10.

KULT 24

divadelní festival v Ústí nad Labem

15.—18. 11.

FIK 2021: PRO ŠKOLY

workshopy ilustrace a komiksu

19.—21. 11.

FIK 2021: OHEŇ

festival ilustrace, komiksu a videoher

8. 12.

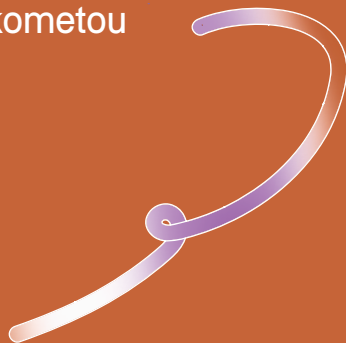
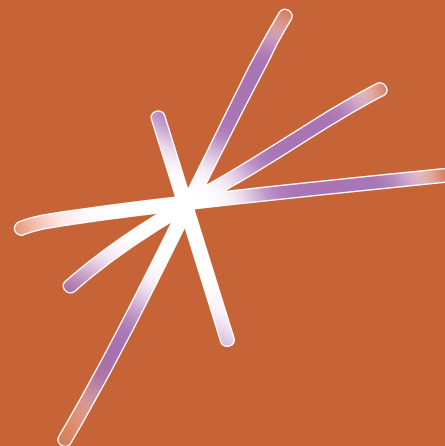
Fresh Eyes: Obraz vs. Světlo

česko-německá diskuze

19. 12.

Putování za kometou

vánoční den pro děti

Hraničář PODCAST

Série podcastů reflektující aktuální témata Galerie Hraničář mají na svědomí Ústečtí mileniálové z kolektivu Hraničáře. Společně s přizvanými odborníky se pomocí diskuze snaží jednotlivá témata zpřístupňovat veřejnosti a zároveň při tom neklouzat pouze po povrchu. Najdete nás na Spotify, Soundcloud a dalších platformách. [#podcastrhnicar](#)

www.soundcloud.com/hranicar

Doprovodný program k projektu Komu patří město i název chystané hraničářské mapy objevných a bez pochyb zvláštních procházkových tras po Ústí nad Labem a jeho blízkém okolí. Každá odráží osobnost a zájem jejího autora, vybrat si tak můžete podle počasí, vaší aktuální nálady či míry podivnosti míst, která navštívíte. [#peskuyustim](#)

V novém pořadu Hraničáře pomáháme populárně naučnou formou v začátcích všem nově aspirujícím komiksovým tvůrcům a nabízíme netradiční a tak trochu nečekaný pohled na komiks jako takový. Tento edukativní projekt z oblasti komiksu a ilustrace najdete na Youtube. [#komiksakademie](#)

Festival ilustrace, komiksu a videoher. Událost, kde se stírá rozdíl mezi festivalem a přátelským setkáním, kde mezi tvůrci a návštěvníky neexistují bariéry. Letošní (už šestý) ročník ponese téma Oheň. Protože právě u ohně dochází odedávna k setkávání, vyprávění, sdílení a budování komunity. Zároveň je oheň symbolem očištění, vášně pro tvorbu a destrukce předcházející nové stvoření. [#fik](#)

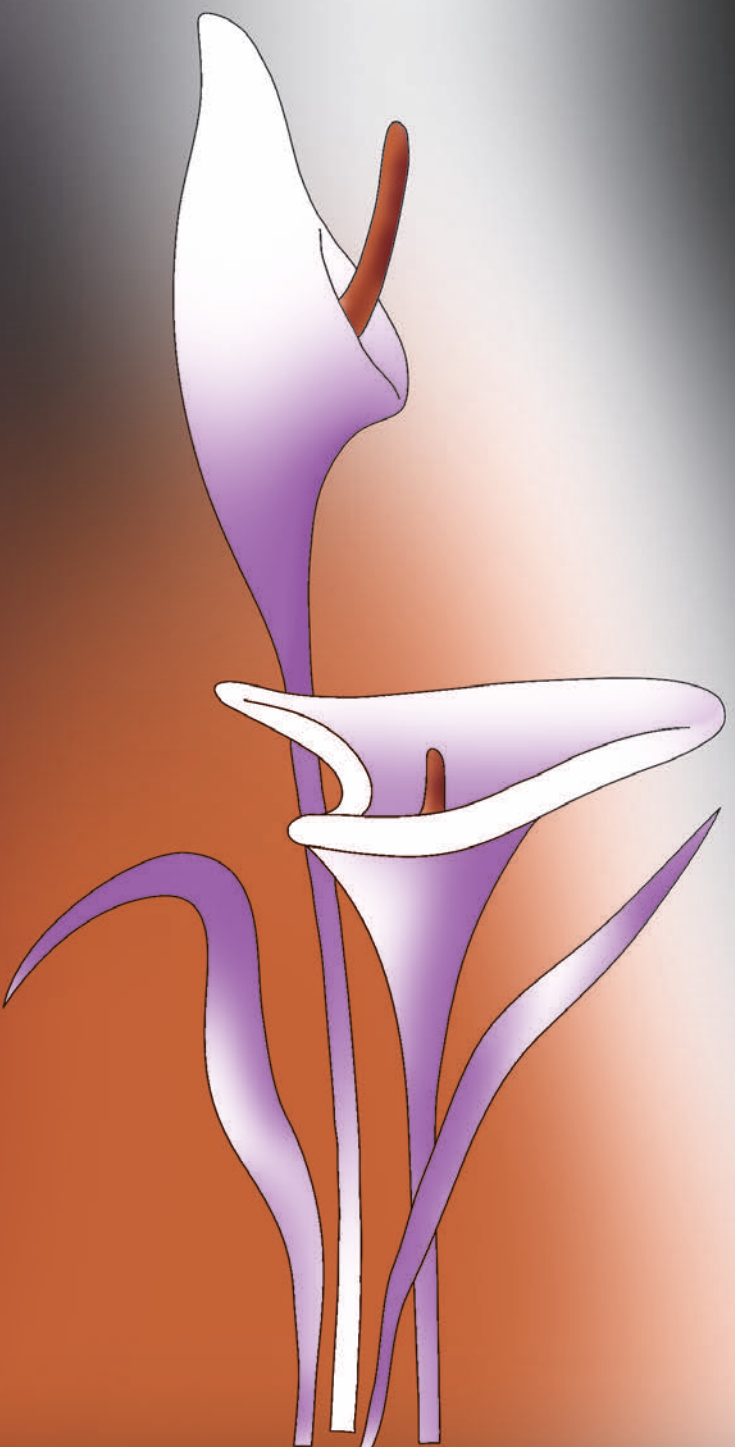
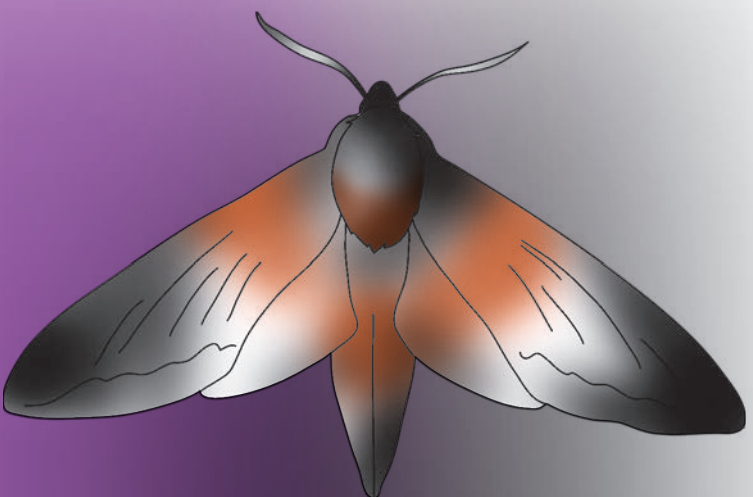
CELÝ LÉTO NA ULICI

Hraničářský letní program, který je víc venku než uvnitř. Filmy, koncerty, procházky, workshopy, slunce, drinky & skvělé jídlo. Nemusíme být zavření v baráku a nebojme se užívat si rozmary počasí. [#celyleto](#)

Udělejte si radost a zároveň podpořte Hraničář! V našem e-shopu najdete originální lahve, trička, tašky, ale také autorské plakáty, fotografie či grafiky, stejně jako speciální zážitky v Hraničáři. Nakupujte na eshophranicar.cz [#eshophranicar](#)

Vydává:
Veřejný sál a Galerie Hranicář
Prokopa Diviše 1812/7
400 01 Ústí nad Labem

Redakční rada:
Martina Johnová, Lukáš Pokorný
Grafická úprava a sazba:
Alexandra Šilková
Ilustrace: Magdalena Gurská

Fotografie: Jiří Dvořák,
Petr Kubáč, Tomáš Lumpe,
Jakub Hrab
Jazyková redakce: Lukáš
Pokorný, Martin Marek

Vlastní distribuce:
galerie@hranicar-usti.cz
Časopis je volně k rozebírání.

Tisk: Jiří Bartoš –
SLONI, spol., s. r. o.
Náklad: 1000 kusů

Vychází s podporou
Státního fondu kultury ČR.
www.hranicar-usti.cz/blog
© 2021 Ústí nad Labem

O HRANIČÁŘ

